

600 lat

miasta Łomży

w dokumencie archiwalnym

Łomża 2018

Wyjaśnienie Kolorów

Województwo	Łomża
Województwo	Łomża
Województwo	Łomża
Województwo	Łomża

600 lat

miasta Łomży

w dokumencie archiwalnym

Album wydano ze środków finansowych Miasta Łomży z okazji 600. rocznicy nadania praw miejskich

Urząd Miejski w Łomży
18-400 Łomża, Stary Rynek 14
tel. 86 215 67 00
www.lomza.pl
e-mail: ratusz@um.lomza.pl

Wydawca:
Archiwum Państwowe w Białymstoku
Oddział w Łomży
18-400 Łomża, Aleja Legionów 36
tel. 86 216 36 31
e-mail: lomza@bialystok.ap.gov.pl

Opracowanie: Danuta Bzura

Na okładce:

Plan Łomży z 24 lipca 1823 r. (APŁ, Akta miasta Łomży, t. I, sygn. 26)
Wystawa Sztuk Pięknych w Łomży, 1898 r. (APŁ, Zbiór fotograficzny, sygn. 136)

ISBN: 978-83-951187-0-8

Nakład: 1000

Skład: Ewa K. Czetwertyńska

Druk:

Drukarnia Kamil Borkowski
ul. Łąkowa 3
18-400 Łomża
tel. 86 216-31-03
buiura@kbdruk.pl

Szanowni Państwo

„600 lat miasta Łomży w dokumencie archiwalnym” jest wydawnictwem, które przekazuję w ręce Czytelników z okazji jubileuszu 600-lecia praw miejskich Łomży.

Ustawa regulująca kwestie archiwów państwowych mówi o gromadzeniu, przechowywaniu, zabezpieczaniu dokumentów powstających w związku z działalnością m. in. administracji państwowej i samorządowej, wymiaru sprawiedliwości, instytucji, organizacji politycznych i społecznych. To ważne zadania, ale wśród obowiązków Archiwum Państwowego jest także kolejne niezmiernie istotne – udostępnianie zbiorów.

Takim właśnie przedsięwzięciem, podejmowanym nie po raz pierwszy, jest najnowsza publikacja przygotowana przez łomżyński oddział Archiwum Państwowego w Białymstoku. Oczywiście, nawet w nawet najobszerniejszym wydawnictwie czy najbardziej rozbudowanej wystawie, nie sposób jest udostępnić nawet ułamka zbiorów gromadzonych przez

stulecia. Tylko w łomżyńskich zbiorach pochodzących z XIX i XX wieku z Łomży oraz powiatów dawnego województwa łomżyńskiego (bez Grajewa) jest znacznie więcej niż 100 tysięcy jednostek akt, które – ustawione obok siebie – ciągnęłyby się ponad kilometr.

Prezentowany Państwu wybór to dokumenty dotyczące wydarzeń, które stanowiły „milowe kamienie” w rozwoju naszej Łomży, ale przede wszystkim są zapisem życia mieszkańców. Dokumenty to przecież nie tylko wiekopomny akt nadania Łomży praw miejskich przez mazowieckiego księcia Janusza I Starszego. To zdarzyło się tylko raz. Prawdziwym DNA tożsamości miasta są raczej codzienne informacje: w których rodzinach przyszli na świat nowi obywatele, kto podjął się budowy domu, kto założył warsztat rzemieślniczy, a kto uniikał płacenia podatków. To prawdziwe źródło wiedzy o społecznych i ekonomicznych zjawiskach kształtujących lokalną społeczność.

Archiwa to nie pełne kurzu i słabo oświetlone zakamarki. To źródła oświecenia dla umysłów. Jedną z największych tragedii świata starożytnego było zniszczenie Biblioteki Aleksandryjskiej, ówczesnej skarbnicy dorobku umysłowego. Jedną z największych tragedii Polski w XX wieku była utrata w wyniku wojen, okupacji i zbrodniczych ideologii około dwóch trzecich zbiorów bibliotecznych, muzealnych i archiwalnych. Domy, fabryki, szlaki drogowe i kolejowe zostały stopniowo odbudowane. Wiele materialnych śladów duchowego dziedzictwa jednostek i narodu przepadło bezpowrotnie.

Dlatego chciałbym przekazać słowa szacunku i uznania wszystkim, którzy chronią nasze zasoby pamięci i tożsamości.

Żyjemy w czasach digitalizacji. Piksele na ekranie komputera nie zastąpią jednak dotyku i szelestu papierowego dokumentu. Zapraszam zatem do lektury.

Marcin Chmura

Przypadająca w 2018 roku 600-rocznica otrzymania przez Łomżę praw miejskich zainspirowała nas do tego, by pokazać mieszkańcom miasta oraz przyjezdnym gościom historię miasta opowiedzianą dokumentami. Wyszliśmy przy tym z założenia, że to Archiwum jest skarbnicą wiedzy o dziejach naszego miasta i chcielibyśmy podzielić się wiedzą historyczną zgromadzoną w archiwaliach.

Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży powołane zostało Zarządzeniem Nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 lipca 1952 roku pod nazwą Powiatowe Archiwum Państwowe w Łomży i podlegało Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Od dnia 1 stycznia 1954 roku jest Oddziałem Archiwum Państwowego w Białymstoku.

Archiwum mieści się, od 1957 roku, w byłej więziennej izbie chorych, przy Alei Legionów 36 i obejmuje swoim zasięgiem działania (od 1975 r.) teren byłego województwa łomżyńskiego.

W chwili obecnej Archiwum prowadzi działalność na podstawie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. (D.U. z 2018 r., poz.217, z późniejszymi zmianami). Podstawowe jego zadania to gromadzenie, ewidencja, przechowywanie, opracowywanie, zabezpieczanie i udostępnianie materiałów archiwalnych oraz prowadzenie działalności informacyjnej. Archiwum przechowuje akta administracji państwowej i samorządowej (ogólnej i specjalnej), wymiaru sprawiedliwości, notarialne, metrykalne i stanu cywilnego, akta miast i gmin, instytucji finansowych, organizacji społecznych i politycznych, instytucji spółdzielczych oraz szkół wytworzone, w większości, w XIX i XX wieku na terenie powiatów łomżyńskiego, kolnenskiego, wysokomazowieckiego i zambrowskiego. Według stanu na dzień 30 kwietnia 2018 r. roku zasób Archiwum to: 796 zespółów

akt - 151364 j. a. o rozmiarze 1 224,00 m.b. Materiały archiwalne udostępniane są bezpłatnie w pracowni naukowej Archiwum czynnej w dni robocze w godz.8-15.

Jak wspomniano wcześniej, wystawa „**600 lat miasta Łomży** w dokumencie archiwalnym” została przygotowana z okazji 600 rocznicy otrzymania przez Łomżę praw miejskich. Patronat nad wystawą objął Pan **Mariusz Chrzanowski - Prezydent Miasta Łomży**.

Rocznica zainspirowała nas do pokazania materiałów archiwalnych, które obrazują dzieje miasta od czasów może nie najdawniejszych, bo najwcześniejsze zachowane źródła pisane dotyczące Łomży pochodzą dopiero z początków XV wieku, aż do czasów współczesnych. Zaprezentowanych zostało ok.150 dokumentów. Nie są to oryginały, a kopie cyfrowe, gdyż nie mamy warunków do bezpiecznego wyeksponowania oryginałów. Zdajemy sobie sprawę, że jest to niewielka część materiałów obrazujących sześćsetletnie dzieje Łomży. Likwidacja wcześniejszych archiwów łomżyńskich (w 1885 i 1930 r.), I i II wojna światowa oraz kolejne podziały administracyjne spowodowały, że w Archiwum w Łomży przechowywana jest tylko część dokumentów dotyczących historii naszego miasta. Najstarsze dokumenty pochodzą w większości z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Historia XIX i XX wiekowej Łomży pokazana została głównie w oparciu o dokumenty zgromadzone w łomżyńskim archiwum. Zgromadzenie ich jest osobistą zasługą długoletniej kierowniczki naszej placówki - Pani Donaty Godlewskiej.

Prezentowane dokumenty ułożone zostały w porządku chronologicznym. Mamy nadzieję, że nasza skromna wystawa i wydrukowany do niej katalog przybliżą dzieje miasta i zachęcą do dalszych badań nad jego historią.

Danuta Bzura

Pieczęć ks. Janusza I z 1376 r.

(AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 1501)

Początki Łomży sięgają IX wieku i są ściśle związane z grodziskiem położonym o 5 km od obecnego miasta w kierunku wschodnim nad Narwią.

Przeniesienie miasta na nowe miejsce nastąpiło pod koniec XIV w., prawdopodobnie ok. 1390-1395 r. W odległości 4 km na północny zachód od rozwalin starego grodu i kościoła św. Wawrzyńca w Starej Łomży wymierzono na sporym, płaskim wzniesieniu skarpy, panującym nad doliną Narwi, nowe miasto, obejmujące kwadratowy rynek w późniejszym okresie zwany Starym Rynkiem i 8 wybiegających z niego ulic. Ówczesna Łomża kończyła się od zachodu na ulicy Krótkiej, od południa na ulicy Dwornej, od wschodu na zamku, od północy na kościele Najświętszej Marii Panny i Rozesłańców na Popowej Górze (teren obecnego kościoła Ojców Kapucynów).

Źródła pisane na temat Łomży są późne. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1400 roku, kiedy to książę mazowiecki Janusz I nadał 30 sierpnia 1400 roku Janowi Białkowi mieszczaninowi warszawskiemu wójtostwo w Łomży wraz z 4 włókami ziemi. Również dobrze poinformowane źródła krzyżackie zaczynają wymieniać Łomżę dopiero od 1400 r. Od 1402 roku zaczęto określać od Łomży (*prope Lomza*) położenie części nadań, a od

1403 roku Łomża występuje jako siedziba sądu (pierwszym sędzią został Piotr Giez ze Smlódowa) i jako miejsce wystawiania dokumentów książęcych. Zapewne wtedy też stanął w nowym mieście dwór książęcy, który po rozbudowie nazywano zamkiem. Pod koniec XIV wieku wzniesiono kościół pw. Najświętszej Maryi Panny oraz Rozesłania św. Apostołów Piotra, Pawła i Andrzeja oraz Wawrzyńca i Katarzyny z fundacji biskupa płockiego Andrzeja z Radzymina. Przy tej świątyni biskup płocki Jakub z Korzkwi erygował w 1410 roku parafię. Funkcję świątyni parafialnej kościół pełnił do 1525 roku. Uposażenie kościoła parafialnego stanowiły trzy włóki ziemi.

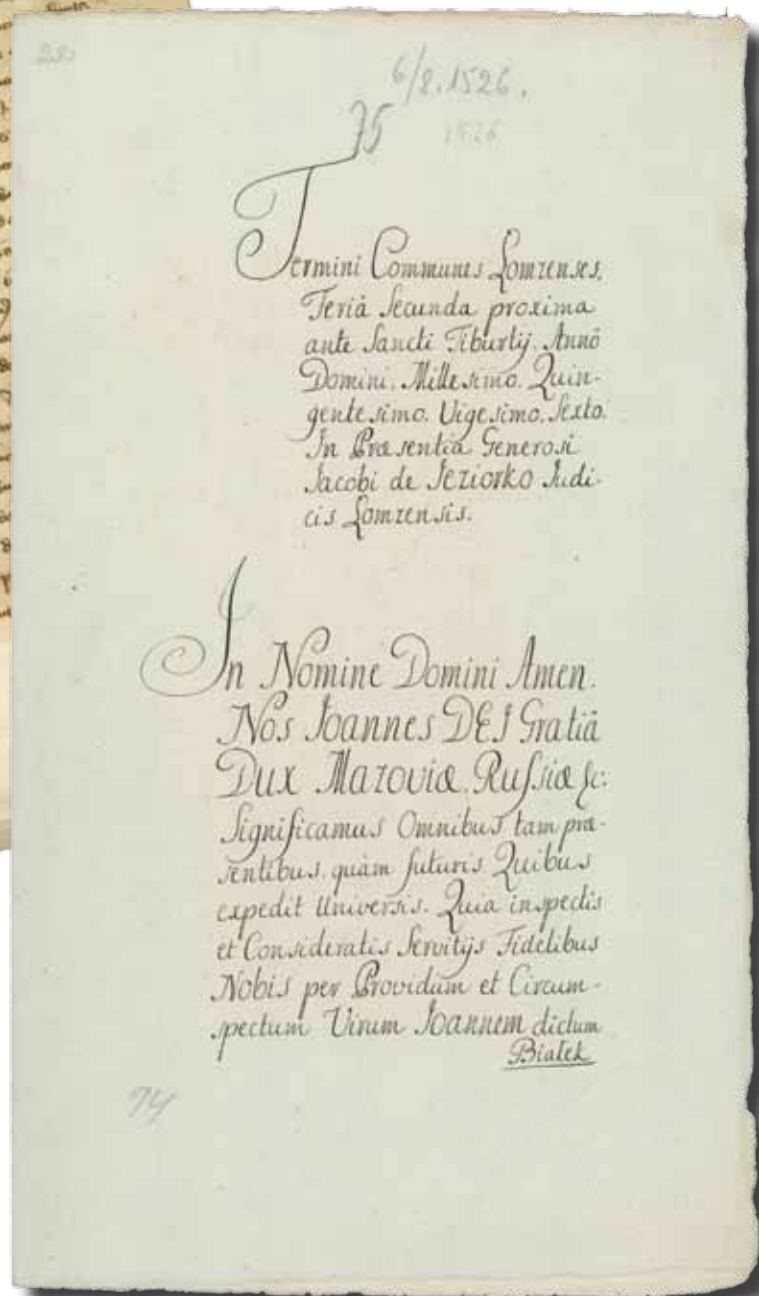
Już przed lokalizacją Łomża stanowiła centrum gospodarczo-handlowe o szerokich kontaktach. W 1413 roku mieszczanie z Łomży byli na targu w dalekiej Nidzicy koło Działdowa, leżącej na terenie państwa krzyżackiego.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiórów Rzeczypospolitej*, Łomża 2007, s. 41-50.

Jerzy Wiśniewski, *Początki i rozwój osadnictwa w ziemi łomżyńskiej*, Studia łomżyńskie, t. I, Łomża 1989, s. 49-50.

25 marca 1416 roku, książę Janusz I, bawiąc w Łomży, wystawił dla rudnika Jana z Przasnysza dokument, w którym nadał mu 10 włók miary chełmińskiej nad rzeką Skroda (AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 771)

30 sierpnia 1400 roku książę mazowiecki Janusz I nadaje mieszczaninowi warszawskiemu Janowi Białkowi wójtostwo w Łomży wraz z 4 włókami ziemi- kopia zapisu do ksiąg ziemskich łomżyńskich z 1526 r. (AGAD, Zbiór Kapicy, sygn. 57, k.75-78)

253

Joannes DEI Gratiā
Senior Dux Masovia
et Russia Terrarum
Dominus et Hæres
Ciernensis. Notum fore
Volumus tam presentibus quam
futuris presentium Literarum
Notitiam habituris. Quibus
expedit generaliter Universis.
Summopere Cupientes Bona
Ducatus Nostri incessanter
ampliare et specialiter Civita-
tem Nostram Łomzensem
et Inhabitantes Ipsius Civitatis
locatos et locandos Nostra Pietate
Ducali consueti et Prærogativa
speciali visitare ut Ipsa Civitas
illustrata

**15 CZERWCA 1418 ROKU
KSIĄŻĘ MAZOWIECKI
JANUSZ I
NADAJE ŁOMŻY
PRAWA MIEJSKIE**

Miasto Łomża rozwijało się szybciej od innych miast lokowanych nad Narwią i już 15 czerwca 1418 roku książę Janusz I nadał miastu prawa miejskie chełmińskie. Przywilej lokacyjny wprowadzał oddzielny okręg sądowy i administracyjny, uwalniał miasto od wszelkiej jurysdykcji książęcych, a tym samym od wszelkich ciężarów i danin na rzecz księcia.

W przywileju lokacyjnym czytamy, że książę daje „mieszczanom łomżyńskim pełną i całkowitą władzę sądzenia, wyrokowania, karania, potępienia we wszystkich sprawach, tak wielkich jak i małych, a mianowicie: kradzieży, zabójstwa, podpalenia, okaleczenia członków, gwałtu, nierządu, fałszowania wagi i miary i innych przestępstw jakimkolwiek nazwami byłyby określone, według wykroczeń, które zostaną popełnione w granicach i miedzach tego miasta, jak tego wymaga i żąda ich pierwotne niemieckie prawo chełmińskie we wszystkich punktach, artykułach, warunkach i klauzulach...”. Władzy sądowej mieszczan nie podlegała szlachta i rycerstwo, których sędzić miał prawo tylko książę lub szlachta zasiadająca w jego trybunale.

Przywilejem z 15 czerwca 1418 roku Łomża otrzymała uwolnienie od ceł w granicach Księstwa Mazowieckiego, prawo wzniesienia łaźni, postrzygalni i wagi oraz łąki na Parskach koło Jednaczewa.

W przywileju lokacyjnym brak jest szczegółów dotyczących rady miejskiej, liczby włók nadanych miastu, chociaż z wcześniejszego dokumentu (nadania w 1400 roku Janowi Białkowi wójtostwa

**Pierwsza strona praw miejskich Łomży
z 15 czerwca 1418 r. (kopia z 1584 r.).**

(AGAD, Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego, p. 60, k. 253)

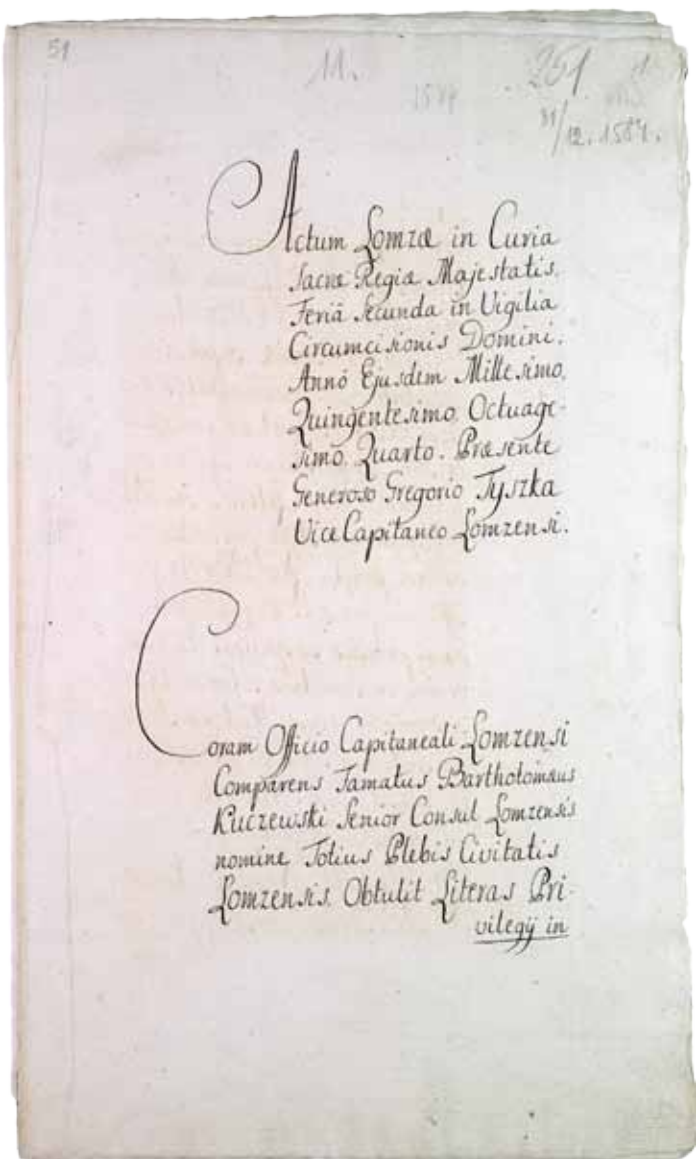
w Łomży wraz z 4 włókami ziemi) wynika, że już w 1400 roku włóki w Łomży były wymierzone.

Przywilej lokacyjny księcia Janusza I stał się podstawą późniejszego rozkwitu miasta. Łomża, po otrzymaniu prawa miejskiego, przejęła od Nowogrodu funkcje sądowo-administracyjne i zarząd dóbr książęcych. Stała się siedzibą ziemi łomżyńskiej (districtus łomżyński wymieniany jest od 1414 roku, a ziemia od 1438 r.), siedzibą sądu ziemskiego z sędzią, podsędkiem, pisarzem i asesorami (pierwszy sędzia łomżyński znany jest od 1403 r., a księgi ziemskie od ok. 1419 roku, chociaż prawdopodobnie wcześniejsza księga zaginęła). W Łomży miał siedzibę rządca Janusza I (prokurator), zwany od lat 40-tych XV wieku – starostą, zarządzający ziemią łomżyńską. W mieście odbywały się sądy książęce, przebywali tu kolejni książęta mazowieccy i wystawiali przy tej okazji dokumenty.

Również w XV wieku, być może równoległe z nadaniem praw miejskich Łomża otrzymała od książąt mazowieckich herb, którym został jeleń skaczący przez kamienie. Symbol ten nawiązuje do warunków naturalnych występujących w okolicy.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiór Rzeczypospolitej*, Łomża 2007, s. 52-53.

Jerzy Wiśniewski, *Początki i rozwój osadnictwa w ziemi łomżyńskiej*, Studia łomżyńskie, t. I, Łomża 1989, s. 75-76.

Pierwsza strona wpisu do księgi grodzkiej łomżyńskiej z 1584 roku praw miejskich Łomży z 1418 r.

(AGAD, Zbiór Kapicy, sygn. 60, s. 251)

Pieczęć księcia Janusza I z 1416 r.

(AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 771)

„ZŁOTE” LATA ŁOMŻY

Od drugiej połowy XV w. następuje szybki rozwój Łomży. Szczególny wpływ wywarł, związany z kolonizacją wschodniego Mazowsza, wyrąb lasów i wielki rozwój eksportu drewna drogą wodną do Gdańska. Eksport drewna i innych towarów leśnych był w XV w. główną gałęzią handlu. W Łomży osiedlali się zamożni kupcy drzewni i towarów leśnych, w tym także Gdańszczanie.

Rozwój rolnictwa przynoszący nadwyżki zbożowe przyniósł powstanie nowej gałęzi handlu – eksportu zboża. Bogactwo łąk w dolinie Narwi sprzyjało hodowli bydła, rozwinął się więc eksport bydła i skór. Droga przez Łomżę, jako jedna z dróg łączących Koronę z Litwą, zyskała na znaczeniu po włączeniu Mazowsza do Korony. Aby ułatwić do niej przejazd przez dolinę Narwi usypano do Piątnicy groblę i zbudowano na Narwi most, przywilej na pobieranie cła, z którego otrzymało miasto w 1444 roku. W Łomży osiadło wielu rzemieślników z licznych wyspecjalizowanych gałęzi produkcji (w XVI w. ok. 230 rzemieślników z 30 rodzajów rzemiosła). Przeżywające rozkwit miasto przyciągała na stałe do stanu mieszczańskiego także okoliczną i z dalszych stron drobną szlachtę.

Sądy, przyjazdy książąt, a później sejmiki przyciągały do Łomży licznie szlachtę, co nie pozostawało bez wpływu na jej handel, rzemiosło i dalszy rozwój miasta. Łomża była odtąd głównym ośrodkiem życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego wschodniego Mazowsza. Wzniesiono w mieście wiele murowanych kamienic przy rynku i przy głównych ulicach – Długiej i Senatorskiej, ozdobny ratusz z wieżyczką na środku rynku, kilka kościołów, kaplic, dwa szpitale. Na początku XVI w. (przed 1504 r.) mieszczenie wraz z księżną Anną z synami Januszem i Stanisławem zaczęli wznosić nowy kościół p.w. św. Michała, który ukończył ok. 1525 roku proboszcz Jan Wojsławski. Obecnie tylko ten kościół (katedra) pozostał śladem dawnej wielkości Łomży.

W XVI w. nastąpiła dalsza rozbudowa miasta. Od strony północno-zachodniej założono Nowe Miasto z własnym rynkiem (obecny Pl. Kościuszki). Łomża liczyła wtedy ok. 540 domów.

Wraz ze znacznym wzrostem szlachty w ziemi łomżyńskiej zaistniała, już w XV w., potrzeba powołania nowych miejsc sprawowania sądów, do których na roki przybywał sąd łomżyński. Łączył się z tym podział

ziemi łomżyńskiej na cztery powiaty: łomżyński, nowogrodzki (późniejszy kolneński), ostrołęcki i zambrowski.

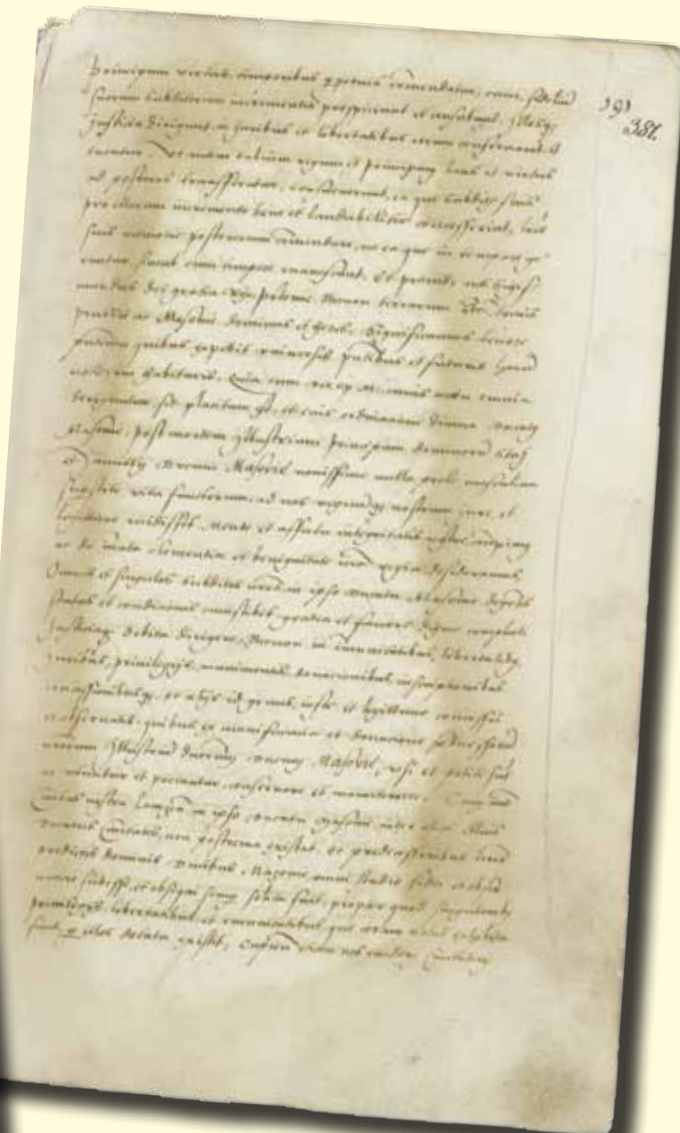
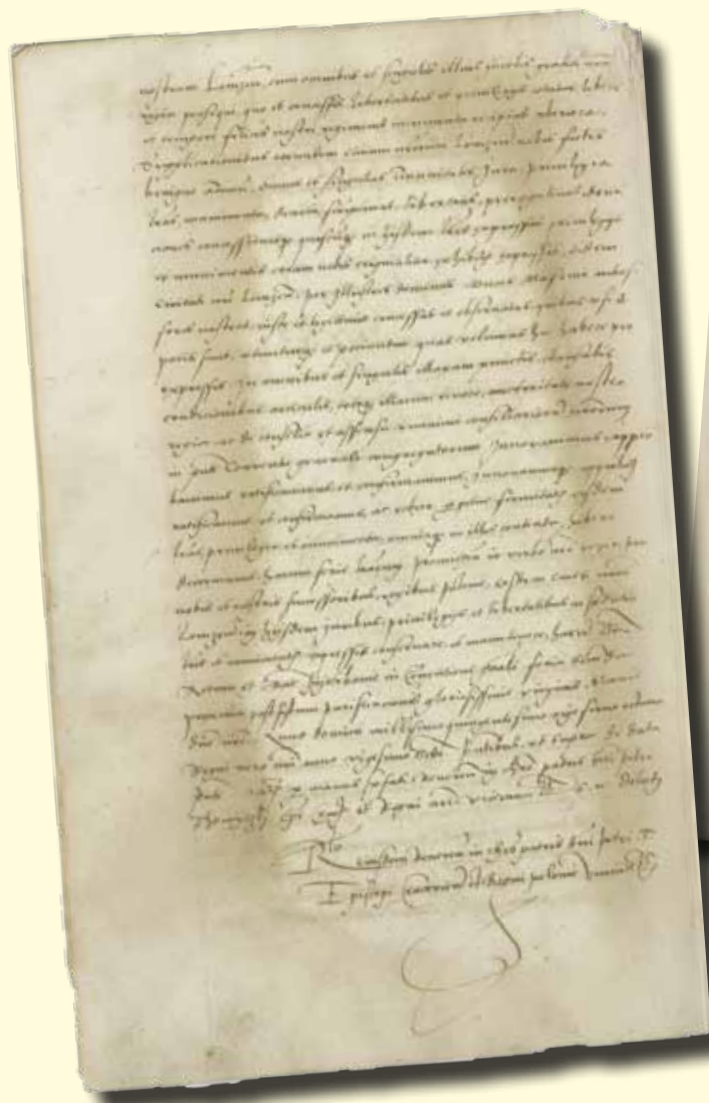
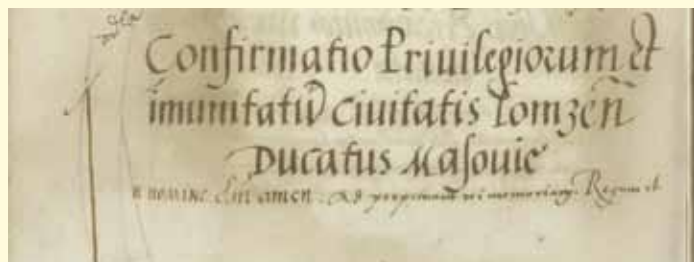
W 1526 roku, po bezpotomnej śmierci ostatniego Piasta mazowieckiego Janusza III, Łomża wraz z całym Księstwem Mazowieckim została włączona do Korony Polskiej przez Zygmunta I.

Okres od XV do pierwszej połowy XVII wieku był okresem największego rozkwitu Łomży, która stała się centrum handlowym wschodniego Mazowsza i wymieniana była wraz z Warszawą i Płockiem jako najznakomitsze i największe miasta Mazowsza. Przyczynił się do tego opłacalny eksport zboża i drewna do krajów Europy Zachodniej. Rozwój miejscowego rzemiosła wpływał na bogacenie się mieszczaństwa łomżyńskiego. Mieszczenie posyłała dzieci do szkół, a nawet do Akademii Krakowskiej. Do miasta przybywali lekarze i aptekarze. Przebywające na dworze łomżyńskim królowe – Bona i Anna Jagiellonka – nadawały miastu charakter rezydencji królewskiej. Liczba mieszkańców Łomży szacowana jest na ok. 3 tys.

Miastu nadawano liczne przywileje książęce, a później królewskie. Książę Janusz II w 1488 roku zezwolił mieszkańcom miasta na handel w dni powszednie, a kupcom przybywającym do miasta tylko na targach rocznych. W 1556 roku Łomża otrzymała od króla Zygmunta Augusta przywilej na organizowanie trzech jarmarków rocznie, a w roku 1558 prawo budowy wodociągu. Stefan Batory w 1578 roku nadał rybakom łomżyńskim specjalny przywilej na połów ryb na Narwi. W latach 1418-1648 Łomża otrzymała 11 przywilejów. Dokumenty te nie zachowały się do naszych czasów, a znamy je z późniejszych potwierdzeń wpisanych do ksiąg kancelarii królewskiej lub z kopii.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiór Rzeczypospolitej*, Łomża 2000, s. 65-112.

Łomża do ośmiu tysięcy kroków niżej nad tąż Narwią leży. Miasto nader przyjemne i po Warszawie, wspaniałością murowanych domów, zamożnością i uprzejmością obywateli, oraz okazałością placów targowych żadnemu nie ustępuje miastu. Dwór królewski w Łomży jest bardzo obszerny, odwiedzany był często przez książąt mazowieckich, teraz zaś służy za siedzibę starosty. Ratusz i inne gmachy publiczne zbudowane są wytwornie, a wśród nich odznacza się kościół pod wezwaniem św. Stanisława Kostki, za pamięci mojego ojca przez Jana Wojsława, pięknej sławy męza, z wielkim miastem obwarowanym nie ma żadnych i tego tylko brakuje dla dopełnienia jego świętości. W grodzie tym mieszka Jan Biedrzycki (²³) sławny z b

Potwierdzenie przywilejów i praw miasta Łomży
przez króla Zygmunta I w 1526 roku
(AGAD, Metryka Koronna, sygn. 43, k. 380 v-381)

Confirmatio
fraternitatis
pellificiū oppidi
Lomza.

Sigismundus dei gratia Rex Polonie et
 Magnificimus Princeps Ruthenie quibus regibus
 de Pruniceps Lublinski ipse regem nobili
 tatis in ecclesia puerorum spiritualis pellissini
 appidi nobiliy hanc illorum aliy spem
 ut dicitur dicitur, quoniam puer
 sequitur et est satis: Joannes dei gratia
 dux Ruthenie Regis et Imperatoris ut
 miles Longa arripit et in Lublinski
 vultus, et possit ea vultus et dicitur
 colloray et ut arripit in ipa ea vultus
 dicitur vultus Ruthenie, quoniam puer
 satis et ordinata habitatione novella
 vultus floreat et in Lublinski vultus
 in puer dicitur Lublinski vultus, et
 ty Camerallay dicitur dicitur, Lant
 bantki dicitur dicitur Lublinski dicitur
 vultus Lant bantki dicitur, puer
 vultus vultus vultus pellissini dicitur et vultus
 vultus vultus vultus dicitur, et vultus
 dicitur dicitur dicitur dicitur dicitur

[illegible]

7 LUTEGO 1545

Kraków. Zygmunt Stary, król polski, potwierdza przywilej księcia Janusz II mazowieckiego wydany w Łomży w 1478 roku, w którym książę ustanawia cech kuźnierzy w Łomży.
(AGAD, *Metryka Koronna*, sygn. 67, k. 91-92v)

approbamus, et parles ad forum competentis re:
nulli debere promissionibus. In cuius rei de
salutem Pictavia prima Februarii. Anno
domini m. d. c. lxx. Regni nri xix.

R^{do} R^{do} in C^o p^o p^o
 20. Samuelis Epⁱ Cracovien
 et R^o Polonia Cancellarij

Donacio triu masoru agri
in villa Lomzeza Mensio
nariis Ecclia parochial
Lomzen

Lomzen
In nomine domini amen. Ad perpetuam rei
memoriam. Nos Sigismundus Augustus dei
grā Rex Polonia magnus Dux Lithuania
necnon terrarū etc. Significamus etc. Quod
nos pium institutum Venerabilis patris
Wojciechij Eleon Cathedralis, et Varsogoni
ensis Collegiate Ecclesiarum Canonici com
mendantes, qui Mentionariam in Ecclesia
parochiali Lomzen erigere proposuit. Si
mulq; eius meritorum, nobis et Dno paren
ti mō probatorum habentes rationem, atq;
ita pū institutum illius iuvantes: tres
marcos argri, in villa nrā Lomzica, in di
strictu Lomzen consistē, ad Ecclesiam pa

300
vergialem longam, pro mentione vestra dñi et do-
nari habemus, quemadmodum datus est dona-
mus & sic litera vestra in perpetuum. prout &
manus literis electionis nominavit, et quem
admodum in suis metis et limitibus sunt
circumscripti antiquitas, nihil nobis restat
succedebit, in eadem litteris vestris dñi
et proprietatis usus sanctus perennitatem, con-
sum velinguen. Verum ea omnia in manus
variet. Eadem longam, quemadmodum littera
electionis, cum quibuslibet litteraribus pe-
legimus continetur, prout et transpōit
Quod quidem litteris, ab omni conditione
seculari eximimus, et immutabili eternitate
affirmamus, ita ut nullius abscidimus et
incorporamus, datus & donamus, littera
perpetua et irrevocabili donationis. Ita qd
in omnibus causis, negotiis, de qd manibus
enarum, non alibi refugium est, quin ad
Iudicem Eclesiarum, forumq; compentent
spirituale. Etiamlibet est, ab omnibus cau-
sibus periculis, laboribus, curis, con-
tributionibus et oneribus quibuscumq; si qua
nobis aut Reipub. nec valere committunt
vel si qua postea laudata et instituta fuerit
ut autem quicquid in eis manebat fa-
bimus totum nihil penitus exipien ita

3 LUTEGO 1549 Piotrków. Król Zygmunt August na prośbę Jana Wojsławskiego, kanonika warszawskiego i plockiego, zezwala na założenie mansjonarii przy kościele parafialnym w Łomży, ofiarując mansjonarzom 3 włóki ziemi we wsi Łomżycy oraz poddaje ich immunitetowi kościelnemu. (AGAD, *Metryka Koronna*, sygn. 76, k. 299v-300v)

Miasto Łomża

W Księdze Dworku Książki o leżącym miasteczku
beno die nycy napysano

W Dworku nad rzeką Varnyą leżące stałe
Kamień i Thowary leżące do Głównego państwa

Największe wioskach w okolicy

Rozmierzany z trzech polych w całości polych wło-
ka po 4 zagony Łale Baonycy any bdmagow
mieszcy tożnany anymasz Dłya do piderderdonn
wlokan przy lyeście jesnacownye przykagym
lalej powney myary przydany sja Ocyu beagye
napysano wycy

Polwarkowich przy toliach miesz- kich wlok +

W trzech polych leżące jorwynia w sja Łom-
życ przykagym Ocyu y o ych przykagym nycy
zysdany polwarky oleaze sja

W okolicy wiosk +

W Księdze Dworku Dworku Dworku Dworku
prawem dożywotni trzyma sja sja sja
le w sja wycy do sja sja sja

4. 217
Plebanski wlok z trzech polych
leżący przy chłopskiej karczynie z jankona
rosley Pleban sja sja Plebana Ksja
m podanyma Łale do wlok Plebanskiej sja
Przymierem Xigaz jch sja sja wycy sja
sja sja sja sja sja

Slitalmch wlok z trzech polych
leżący przy wycy sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja

Andrzej Tarnowski Ksja
leżący przy wycy sja sja sja
wlok z podanyma wycy sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja

Thego Andrzej Tarnowski Ksja
do wycy sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja
sja sja sja sja sja sja sja sja

Opisanie Łomży z 1575 roku – fragment.
Cały opis liczy 24 strony
(AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego,
dział LVI – inwentarze starostw nr Ł3/II, s. 3v-4)

Spektat. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

homse

1568

1556

Post

[illegible]

Lonsika ~~~~~ do obsequium

Presented to the
Library of Congress

11 LUTEGO 1585 ROKU

Warszawa. Królowa Anna Jagiellonka zwraca się do podstarościego zambrowskiego, ekonoma łomżyńskiego Tomasza Suskiego w sprawie skargi mieszkańców szpitala przy farze, głoszącej, że ksiądz Sylwester Roguski nie oddaje 15 korców żyta rocznie na jego utrzymanie jak to wynikało z dzierżawy wólk szpitalnych i młyna w Łomży.

(AGAD, Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego, sygn. 57, s. 157-161)

257

348
732

Actum Lomza, in Anno Sacrae
Regiae Apostolicae Sedis Tertio
post Festum Sancti Mathiae Apo-
stoli praemio. Anno Domini. Mille
simae Quingentesimo Octuagesimo
nono. Quarta Idus Praenles. Ene-
riae Gregorij Nivis Vicecapitaneus
Causarum Episcopi Castrensis Lom-
zensis Judex

Littera Sacra Reginalis. Maje-
statis. Hospitatis Lomzensis
KRAKOWIE

Ad Obsequium et postulacionem Vincentis
Joannis Retvedawski. Manista Ecclesiae Lom-
zensis Littera Sacra Reginalis. Maje-
statis. infra contentas. Sigillo et subscriptione Ma-
nistae propriae. quidem Communis Offi-
cium praesens Castrensis cum eo quia de
et reverentia suscepit et Actis continet
admittit

Archivum Narodowe w Krakowie

348

actum, Littera Sacra Reginalis. Maje-
statis. infra contentas. Sigillo et subscriptione Ma-
nistae propriae. quidem Communis Offi-
cium praesens Castrensis cum eo quia de
et reverentia suscepit et Actis continet
admittit

Archivum Narodowe w Krakowie

Plan m. Łomży z 1619 r.

(Biblioteka Narodowa w Paryżu, Gabinet Rycin, nr 1130)

STAROSTWO ŁOMZIENSKIE

Trzyna Im Pan Adam Kossobucki Kasztelan Wyłogrodzki Ekonom Wiski

Miasto Łomża. Mieszczanie Łomżyński pokazali Przywilej Sum-
mationis à Joanne Seniore Duce Masovia episcopi Civibus Łom-
zensibus, in omnibus causis tam magnis quam parvis ut furti
homicidii, incendiis, membrorum mutilationis violenta, Supri-
falsae monetae, ponderis ceterisq; vitiis quibuscumq; nominis
bus nuncupentur juxta excessum malefactorum in garmariis
et metis Civitatis Łomzensis perpetratorum, inter homines
prohibita Civitatis judicandi sententiam puniendi et conde-
mnandi nec non libertationem à Skeloneis sine exactione
in Terra Masoviensium Sum et Super Balneum Stateram et
Casorium collatum de Data in Łomża ipso die S. Viti 1410.

Ci Mieszczanie pokazali Przywilej S. p. Krola Zygmunta
pierniekiego de Data Petriovis Ferie quarta ante Triduum Fe-
tare proxima Anno 1544. w którym Przywileju Zamyka-
nie podwyższenie (ta per tres Denarios ad Krolęgo Wola Kupiec
kiego y Formanyskiego, na poprawienie prochy długiej przez
młocysca Stene, a na poprawę także masty przez Rzekę
Narew, które tci tres Denarios ad Kupców y Formanów per
petuos temporibus Mieszczanie Łomżenscy wybierać mająt
Ci Mieszczanie pokazali Przywilej Krola Zygmunta
Augusta de Data Krzyszpina die 10. Febr. 1567. narowingale-
kuz Burmistrza, Krolęgo Starosta pro tempore existens
konfirmował ma.

Ci pokazali Przywilej Spawicy Zygmunta Augusta na filor-
poręga Plebani Długoszy Marjannam Łomżyskim
ato in recompensam tego że Mieszczanie tym Marjannam

Lustracja starostwa łomżyńskiego 1620 r.
(AGAD, Metryka Koronna, sygn. 64, s. 124)

in circulo Łomżenski rok po 12.
Ci pokazali Przywilej Joannis Ducis Masovia de Data in Łom-
żyńsku ad Prokuper y budek, które

Konalewi od roboty 6 6/12
 Skutikom od wyprawienia galezi blady
 dzwaj 6 24 fac 11/15/12

Wyprawa Skutij z Sytem do Gdańska

Naprzód

Notnaroni zloni do Sereceda 11/10
 z Sereceda do Gdańska 11/7
 Stenikoni 11/7
 Fliszon 14 po 6 6
 Kuchardowi 11/18
 Stude Notnaroni i Stenikoni
 Na pimo rybi nio: Sledzi i Gupki
 Czeladzi na szol 11/15
 Wecaniku nienikan folaron traganon 1/3
 Tczubz 11/26
 Na gore i dalek skutu puchacz i puchacz 24
 na szol 17 po 10 na dnie na szol 11/16
 Stude z Stenikoni na pimo i na pimo
 trzabz Cwinkacz czaladzi 11/6
 Soli giet 4 po 6 2
 Sledzi pulbecski 11/8

222
 Para Acorononi ktorz Jan i Szpil do Gdańska
 po piewadze z 11 nio: z wogtarska 11/10
 fac 11/22/25

Statki nowe meadarski
 na skute rktorej zboze krole
 nskie bylo skupion

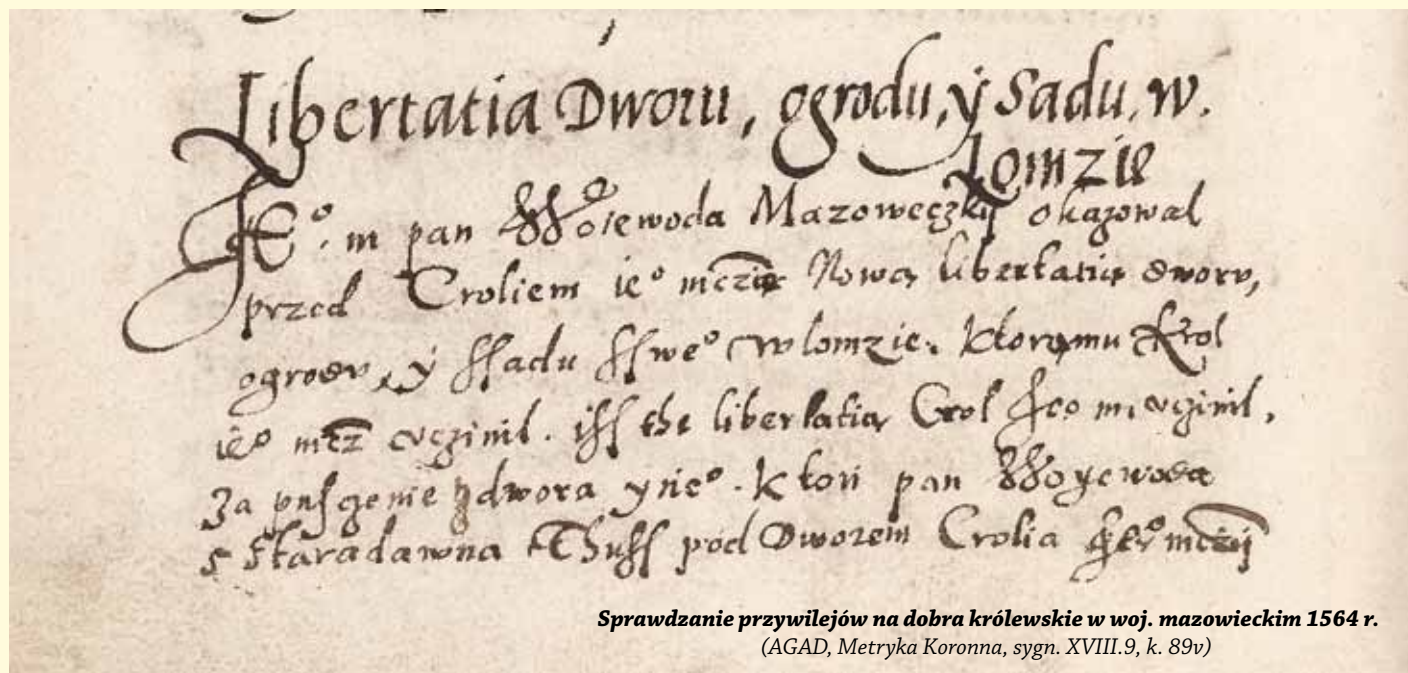
Treliza Roma wagi Kanwi lo po 3 40
 Cargnowe 11/9
 Criczkow Stanzow 20 po 6 1
 fac 11/14/13/9

Wyprawa lihtana z omie do Wazhawy

Stenikoni 11/15
 Notnaroni do Sereceda 11/1
 Notnaroni do Wazhawy 11/15
 Oblopon 8 nio po 6 25 fac 11/9/10
 Soli giet 4 11/8
 Na szol na gore i dalek puchacz lo dui
 na szol 9 po 6 12 11/1

**Opis wyprawy szkuty (statku rzeczynego budowanego
 w Łomży) do Gdańska w 1582 r.**

(AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, sygn. Ł 3-III, k. 221-222)

DWÓR

Pierwotny dwór książęcy (zwany również zamkiem) został wybudowany w Łomży w latach 1404-1425 przez księcia Janusza I, a rozbudowany w latach 1453-1455 przez księcia Bolesława IV. Był to duży zespół dworski złożony z obiektów otoczonych umocnieniem i rozciągał się od skarpy na ul. Senatorskiej do klasztoru benedyktynek.

W XVI wieku zamek został rozbudowany i zamieniony na dwór królewski, jak wiele innych zamków na Mazowszu, kosztem królowej Bony i króla Zygmunta Augusta. Do zabudowań dworskich wchodziło się przez bramę od ul. Dworskiej (obecnie: Dworna). Cały teren był ogrodzony, brama zaś obudowana pomieszczeniami i zamykana wieżami. Tuż obok bramy znajdowała się drewniana wieża służąca za więzienie oraz studnia. Zabudowania dworskie stanowiły kompleks budynków, z których jeden (dochodzący do Narwi) stanowił miejsce zamieszkania króla podczas pobytu w Łomży. W opisach dworu wymieniany jest również ogromny sad, z wieloma odmianami drzew i krzewów.

Zamek wraz z całym kompleksem zabudowań dworskich służył głównie do udzielania gościny podróżującemu królowi wraz z całym orszakiem, tutaj również król przyjmował delegacje i poselstwa. Zachowane dokumenty mówią między innymi o zwołanym w Łomży na grudzień 1561 roku przez Zygmunta II zjeździe senatorów koronnych, który trwał aż do początków roku kolejnego. Na dworze mieszkał też starosta sprawujący władzę w imieniu króla i inni urzędnicy królewscy. Obradowały tutaj sąd ziemski i grodzki.

Od XVII wieku dwór łomżyński ulegał stopniowej dewastacji, by ostatecznie zniknąć z planu miasta w XIX wieku (został zburzony wskutek przedłużenia ul. Senatorskiej, przeprowadzonej przez środek zamku). Obecnie na miejscu dworu stoi szkoła (III LO) i budynki mieszkalne, pozostała część ruin leży pod ulicą Senatorską po obu jej stronach.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiór Rzeczypospolitej*, Łomża 2000, s. 178-179.

[illegible]

17
 11
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294

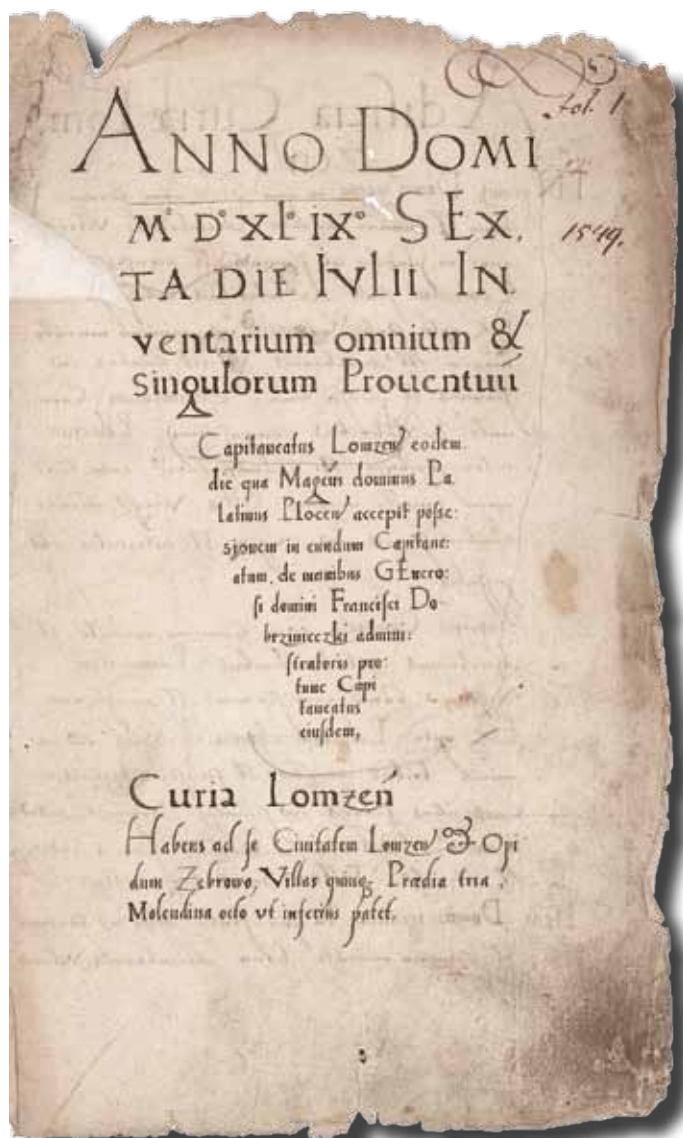
ŁOMŻA JAKO STOLICA ZIEMI ŁOMŻYŃSKIEJ

Nadanie praw miejskich Łomży w 1418 roku uczyniło z miasta centrum administracyjne ziemi nazywanej łomżyńską. Po inkorporacji Mazowsza samo miasto stało się własnością królów polskich i uzyskało status stolicy ziemi, która weszła jako ziemia łomżyńska w skład województwa mazowieckiego. Od roku 1593 w skład ziemi wchodziły cztery powiaty: oczywiście łomżyński oraz zambrowski, ostrołęcki i kolneński.

Na dobra królewskie w ziemi łomżyńskiej w drugiej połowie XVI stulecia składały się: starostwo łomżyńskie z jednym miastem i siedmioma wsiami, klucze: nowogródzki (miasto i dwie wsie), kolneński (miasto i cztery wsie), płocki (dwie wsie), zambrowski (miasto i dwie wsie), piątnicki (dwie wsie), ostrołęcki (jedno miasto) i Miastkowo. Były to więc dobra stosunkowo niewielkie liczebnie, ale obejmowały ogromny obszar puszczy, zwłaszcza w starostwach ostrołęckim i łomżyńskim.

Ziemia łomżyńska jako jednostka terytorialna Rzeczypospolitej nie posiadała odrębnego urzędu kasztelańskiego, ale za to szczyć się mogła całym kompletem urzędów ziemskich. Byli to hierarchicznie: podkomorzy, starosta grodowy, chorąży, sędzia ziemski, stolnik, podczaszy, podsędek, podstoli, cześnik, łowczy, wojski większy, pisarz ziemski, miecznik i wojski mniejszy. Urzędników mianował monarcha, przy czym kandydatów na wakujące urzędy podkomorzego, sędziego, podsędka i pisarza ziemskiego wskazywała szlachta ziemi łomżyńskiej na zwoływanym w tym celu sejmiku elekcyjnym. Władzę króla reprezentował starosta grodowy. Miał on swoją siedzibę na nieistniejącym dziś zamku (dworze) królewskim. Zamek, czyli gród miał także garnitur swych urzędników. Byli to: sędzia grodzki, pisarz grodzki, burgrabia, komornik oraz regent kancelarii ziemskiej i grodzkiej. Dobra królewskie, czyli starostwo niegrodowe, albo tenuta łomżyńska dzierżawione były na mocy nadań monarchów przez starostów niegrodowych. Starostwo niegrodowe łomżyńskie uznawane było za najbardziej dochodową dzierżawę w całym województwie mazowieckim.

Ziemia łomżyńska w okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów nie podlegała żadnym istotnym zmianom granic i podziałów administracyjnych. Jako jednostka podziału terytorialnego przestała istnieć w efekcie III rozbioru w 1795 roku. Weszła wówczas w skład Królestwa Prus jako część prowincji Prusy

Inwentarz starostwa łomżyńskiego 1549 r.
(AGAD, Metryka Koronna, sygn. 4, k. 1)

Nowowschodnie. Powiaty podzielono: łomżyński, kolneński i zambrowski stały się częścią departamentu białostockiego, a ostrołęcki – departamentu płockiego.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiorów Rzeczypospolitej*, Łomża 2000.

Itinerarium SM R ex Varschaua Thi koczim

IX Radzimin

Die 10 Julii

Per Gnesum Bartholomeum Faluski Eco-
nomum Warschoni ex prouentibz prediorum
Warschoni reddita victualia

IX Kamieniec

Die 11 Julii

A Gneso Stanislas Radzinski Linensis
Kamienecensi Capto excepti sumus ex prouen-
tibus Capituli eiusdem

IX Ostrowia

Die 12 Julii

Ex thesauris Regni per Bernardum Schy-
lonski Secretorem Thesauri victualia conpleta

Veni

Summa ut sumptuum adque 68 27/12

IX Sumptum cellaru 68 27/27
IX Sumptum Stabuli 2 48/10
Extraordinaria 6 6/13

Vinum ex Cellario Actus Regis

Tolus mixta regi from
sons specificum fac

164

17

12

IX Lublin

Die 13 Julii

Per Ludum Stanislas Falicki ob
balein Germanon procurata omnia

IX Lomza

Die 14 Julii

Per Gnesum Pannem Konteczki offmptu
Serme Regis Capitaneum Lomzen expro-
nentibus Capituli eiusdem data victualia

IX Wiza

Die 15 Eiusdem

Ex thesauris Regni per Iacobum Ka-
menski Secretorem Thesauri procurata
Summa per eiusdem pro certis victualibus

**Podróż objazdowa króla Stefana Batorego do Tykocina,
po północnym Mazowszu, 10.07-4.08.1576 r.**
(AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. I, sygn. 250, k. 33)

⁶³³
z Inwentarzu Skarbowego anni 1636. 633

Miasto Łomża. wotok do tego miasta z naywie szj in no. 57. między
Kloremi folwarkowych no. 4. Wotkowickich wotok in no. 4.
Probowych wotok no. 4. Spitalnych wotok no. 7. Kucharskich
wotok no. 2. Liberowanych y Tarnawich wotok 3. z Których
Jan Saker Łódzki Mistrzami Łomżenski Fryma 3. Panny
zakonne wotok no. 2. Zostawa czynszowych wotok 36.

Wies Stara Łomża ma wotok 39½ między temi wotok Wotkowickich no. 12.
wybranićka no. 1.

Wies Niemien. ma wotok 29½ między temi wotok Wotkowickich no. 4.
Stachekich wotok in no. 4. Młynarska wotok 1.

Wies Podgorze. ma wotok 19. między Kloremi Wotkowickich wotok no. 4.

Wies Konarzyc y folwark. ma wotok 35½ między Kloremi Wotkowickich wotok
no. 4. Hecucka wotok no. 1 z Kłosego Wybranca wyprawiać.

Wies Sigitnica y folwark. ma wotok 26. między Kloremi wotok Wotkowickich
no. 4. Wybranićka no. 1. Poswiężnych wotok no. 4.

Wies Czarnocin. ma wotok 32½ między Kloremi wotok no. 4. ^{wotkowickich} Słachekich,
Biedrzyckiego Kłose osobnym Przywilejem Fryma wotok no. 10.
Słachekich. no. 2.

Wies Kuźniczki y folwark. ma wotok no. 35. między Kloremi 100^{tych} Młynarska
wotok, Wybranićka. no. 1. Wrogłowska no. 1½, do
marku przyłączone Wrogłowska y Młynarska.

Wies Łomżica. ma wotok 25. między temi Wotkowickich wotok no. 3.

633. ZIEMIA ŁOMŻYŃSKA 631

Diebus Mensis Novembris 1673. Anno Lustrationis.

Starostwo Łomżęńskie

Dobra wszystkie Starostwa tego po Smierci S. p. Królowej Jagaimi Lubi
wici Maryi defektu się Jur e Electoralis za Przeworskiem Króla Jmci Jana
Kazimierza Króla Polskiego W. Jmciom R. Jmciom Samuelowi Pa.
zmowskiemu Woiewodzie Płockiemu y Dorosła Hrabianu z Turnowa
Najzłotom utrziż in Solidum. etc.

Miasto Łomża. Zasiadła z dawna na Włokach 75. 57.
między któremi jest Włok Solwarkowych 7. Wyrowskich 7.
Posiwirganych Włok 3. Sypialnych Włok 2. Piemien Zakon.
nych Zakonu S. Benedykta Włok 2. Micyjskich Włok 4.
libertowanych, Mansjonarskich Włok 3. St. Januśowa Włok 3.
y Świerci 7. Włok siedzących tylko 12. z każdej włoki
zasianey płacą cyrfać 42. p. 42. p. 42. p. 42. p. 42.
p. 42. p. 42. p. 42. p. 42. p. 42. p. 42. p. 42. p. 42.
Targi y fermarke mogą użyć do roku plus minusz 20.
Cio Łomża. Z dawna teraz niemają nie użyć więcej na rok 16.
Nłynow przy Łomży pro tunc tylko 7. z obu przychodzą 16.
szu na rok na Starostwa. p. 30.

Summa Proventus z tego miasta rocznego fauit . p. 249. 10. .

Solwark przy miastie za krasenym fauit . p. 74. . . .

Wies Łomża. Zasiadła na Włokach 75. 25. Wyrowskich
Włok 3. Mansjonarskich Włok 3. Micyjskich Łomżęńskich
Włok 2. Siedzących Włok teraz tylko 2. z których płacą
Cyrfać etc. Summa Proventus z tej wsi fauit . p. 21. 20. .

Wies Stara Łomża. Zasiadła na Włokach 75. 39. 7. między
którymi Włok wolnych 19. ale teraz jako Włoki tak y Wies pusta.

Wies Pogorze. ma Włok 75. 10. 2. cale pustaw.

Wies Piemien. ma Włok 75. 29. 2. między temi Włok Wyrows.
kich 7. Łomżęńskich Włok 7. Młynarska Włok 7.
Zasianej Włoki 7. z której proventus Cyrfać etc. Summa .

Wies Konarzycz. na Włokach 75. 35. 2. między
Wyrowskich 7. Teraz Włok zasianych nie mają, ty.
Przykrow 7. który płacą Cyrfać pięćnastego . p. 2. . . .

Solwark przy tej wsi na Włokach 7. za krasenym, czyli . p. 226. 5. .

Miasto Łomża. Z dawna teraz niemają nie użyć więcej na rok 16.
szu na rok na Starostwa. p. 30.

W drugiej połowie XVII wieku Łomża (podobnie jak inne miasta) zaczęła podupadać. Epidemie, klęski żywiołowe, a także wojny prowadzone przez Rzeczpospolitą, a szczególnie „potop szwedzki” (1655-1660) spowodowały kryzys gospodarczy i wyludnienie miasta. Prawdopodobnie liczba ludności spadła wtedy dziesięciokrotnie. Za panowania Jana III Sobieskiego Łomża zaczęła powoli podnosić się w upadku. Niestety okres względnego spokoju skończył się wraz z wybuchem wojny północnej (1700-1721), podczas której działania wojenne nie oszczędziły Łomży. Również wojna o koronę polską między zwolennikami Augusta III i Stanisława Leszczyńskiego w latach 1733-1735 odbiła się szerokim echem w Łomży. To wtedy w walkach po stronie Stanisława Leszczyńskiego wslawił się legendarny przywódca Kurpiów Stach Konwa.

Do pogńębienia Łomży przyczynili się w znacznym stopniu starostowie, którzy dopuszczali się różnych nadużyć zarówno w samym mieście jak i w dobrach należących do starostwa łomżyńskiego, które traktowali jak swoją własność.

Negatywny wpływ miały klęski żywiołowe nawiedzające miasto w omawianym okresie. Pierwsza znana wzmianka o wielkim pożarze Łomży pochodzi z 1521 roku, następne wielkie pożary zniszczyły miasto w latach 1590, 1620, 1624, 1631, 1635, 1643, 1651.

Duże powodzie nawiedzały miasto w latach 1600 i 1631. Negatywny wpływ na liczebność mieszkańców miały epidemie nawiedzające miasto. Źródła mówią o jedenastu „zarazach”, które nawiedziły Łomżę w latach 1504-1800. Nazwą morowe powietrze określano w tamtych czasach nie tylko dżumę, ale też ospę, tyfus, cholera. Pojawienie się wówczas jakiegokolwiek choroby zakaźnej pociągało za sobą wielką śmiertelność, gdyż walka z epidemią ograniczała się do okadzania domów jałowcem, lania octu na rozpalone kamienie lub też do zamawiania choroby (np. ucinanie głowy zmarłym). Do wyludniania miasta w czasie epidemii przyczyniał się także zwyczaj masowego opuszczania domów i szukania schronienia od tej strasznej klęski w lasach. Możliwe jest więc, że w roku 1625 w Łomży pozostało tylko 500 mieszkańców, o jakiej to liczbie wspominają kroniki.

W księdze zmarłych parafii łomżyńskiej z 1711 roku zachował się zapis mówiący o „morowym powietrzu”, które nawiedziło miasto w tym roku i w wyniku, którego zmarło 500 osób.

Donata Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiorów Rzeczypospolitej*, Łomża 2000, s.135-150.

Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 29-35.

Księga zgonów Parafii Rzymskokatolickiej w Łomży z lat 1896-1760 pomiędzy rokiem 1710-1711 widnieje zapis: „W tym czasie (....) zarazy w Łomży zmarło ludzi w liczbie 500, po wszystkich innych wsiach parafii, za wyłączeniem Giełczyna”

(APE, Akta Parafii Rzymskokatolickiej w Łomży, sygn. 68, k.69)

Augustus Secundus DEI Gratia
 Rex Poloniae, Magnus Dux Lithva-
 niae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Sa-
 mogitiae, Rujoviae, Podoliae, Volhyniae,
 Podlachiae, Livoniae, Smolensciae Se-
 verae Czerniechoviaeque, nec non Ho-
 nditarius Dux Saxoniae et Princeps
 Elector. . .

Significamus praesentibus Literis Nostreis
 quoniam interest Universis et singulis, suppli-
 catum fuisse, ad Nos ab omnibus Ordinibus
 Civitatis Nostrae Łowicensis pro Confirman-
 dis Juribus Privilegijs hunc Civitati a
 Serenissimis Antecessoribus Nostreis ac Ducibus
 Masoviae inditis, et gratiae collectis,
 atque per Incursionem et devastationem
 Hostilem depredatis, cum Nos Supplicationi
 uti iusta et legitima benigne annuentes,
 aliq. ulteriori ruina et indemnitate conui-
 dum Jurium ac Privilegiorum imminente
hujus

**Potwierdzenie przez Augusta II wszystkich
 wcześniejszych przywilejów nadanych Miastu
 Łomży, poczynając od przywileju Księcia
 Janusza Mazowieckiego z 1418 r.
 Łomża 6 lipca 1700 r.**

(AGAD, Zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego,
 p. 61, dok. 168, s. 511)

POD ZABOREM PRUSKIM

Mazowsze obejmowało trzy województwa: mazowieckie, płockie i rawskie, które dzieliły się na ziemie, ziemie zaś na powiaty. Województwo mazowieckie (największe) składało się z dziesięciu ziem, m.in. ziemi łomżyńskiej, w skład której wchodziły cztery powiaty: kolneński, łomżyński, ostrołęcki i zambrowski. Ten podział administracyjny utrzymał się do III rozbioru Polski w 1795 roku.

Po trzecim rozbiore Polski Łomża znalazła się pod zaborem pruskim w utworzonej w 1795 roku prowincji Prusy Nowoschodnie w skład, której weszły ziemie części Mazowsza i Podlasia oraz skrawki Litwy i Żmudzi i która dzieliła się na dwa departamenty: białostocki i płocki. Łomża wraz z powiatem łomżyńskim w skład, którego weszły trzy historyczne powiaty ziemi łomżyńskiej (łomżyński, kolneński i zambrowski) znalazła się departamencie białostockim.

Władzą terenową departamentu była kamera pełniąca funkcję administracyjną i skarbową, władzę sądowniczą pełniła rejencja. Stojący na czele powiatu landrat był pierwszą instancją policyjną, decydującą o wszystkich sprawach administracyjno-skarbowych. Funkcję landrata łomżyńskiego sprawował początkowo Apolinary Wyszkowski. Po zakończeniu w marcu 1796 roku okupacji wojskowej całokształt spraw przejęły władze cywilne, wyznaczono pruskich komisarzy. Powiat łomżyński podlegał radcy Hryzrachłowi Schwarzbachowi, który miał swoją siedzibę w kolegium pijarskim w Łomży. Do połowy 1796 roku istniały sądy polskie, a działalność ich nadzorowały komisje pruskie. W grudniu 1796 roku przybył do Łomży garnizon pruski.

Wygląd Łomży pod koniec XVIII i na początku XIX w. był opłakany. Helche, urzędnik kamery białostockiej, opisując Łomżę mówi o wielkich zniszczeniach w zabudowie miasta.

Rynek, place i ulice zasypane były gruzami przy usuwaniu, których natrafiono na stare bruki i na wspaniale zachowane fundamenty oraz dobrze zachowane piwnice.

Doceniając atrakcyjność położenia miasta, Prusacy proponowali korzystne pożyczki budującym nowe domy, ale ze względu na wielkie ubóstwo społeczeństwa niewielu było chętnych na takie pożyczki.

W roku 1797 zaprzestano chować zmarłych wokół kościołów i wtedy też założony został zabytkowy cmentarz łomżyński przy obecnej ul. Mikołaja Kopernika. Za czasów pruskich dołączono w 1798 roku budowę klasztoru i kościoła oo. Kapucynów, wybudowano też magazyny wojskowe dla furazu u zbiegu ulic Polowej i Kopernika, a w 1804 roku rozpoczęto prace nad usypywaniem grobli z Łomży do Piątnicy (usypało 1/3 grobli).

Miasto pod panowaniem pruskim pozostawało 11 lat.

Czesław Brodzicki, Donata Godlewska, *Łomża w latach 1794-1866*, PWN Warszawa 1987, s. 9-33;

Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 41-43.

Pieczęć Łomży z 1807 r.,
Kamera Wojny i Domen Departamentu Białostockiego Nowych Prus Wschodnich 1795-1807. sygn. 420, 4 cm x 4 cm

Plan Łomży i okolic z 1801 r.
(APŁ, Mapy i plany pow. łomżyńskiego, sygn. 121)

**Cmentarz został założony za czasów
pruskich, aleja cmentarna, ok. 1970 r.**
(APB, Zbiór fotograficzny, sygn. 13)

Przeniesienie i budowa kościoła Ojców Kapucynów na ul. Krzywe Koło nastąpiło w 1798 roku.
Na fotografii kościół ok. 1896 r.
(APŁ, Zbiór fotograficzny, sygn. 136)

ŁOMŻA STOLICĄ DEPARTAMENTU ŁOMŻYŃSKIEGO

W dniu 7 lipca 1807 roku w Tylży podpisano traktat pokojowy między Francją, Rosją i Prusami, który stał się formalną podstawą przyszłego Księstwa Warszawskiego. Następnie 22 lipca 1807 roku w Dreźnie Napoleon potwierdził Konstytucję Księstwa, obierając księciem tego kraju króla saskiego Fryderyka Augusta. Granica między Księstwem i Imperium Rosyjskim znajdowała się na linii rzek Biebrzy i Nurca. Komisja Rządząca, która pełniła funkcję rządu tymczasowego, wybrała Łomżę na siedzibę jednego z departamentów, na które dzieliło się Księstwo Warszawskie.

Łomża awansując na stolicę departamentu i siedzibę prefekta, stała się ważnym ośrodkiem administracji państwowej. Mogła pełnić tę funkcję m.in. ze względu na korzystne położenie geograficzne, istniejący już duży ośrodek miejski oraz dobre połączenie z Warszawą – stolicą Księstwa. Departament łomżyński składał się z siedmiu powiatów: biebrowskiego – z siedzibą w Szczuczynie, dąbrowskiego – w Augustowie, kalwaryjskiego – w Kalwarii, łomżyńskiego – w Łomży, mariampolskiego – w Mariampolu, tykocińskiego – w Tykocinie i wigierskiego – w Sejnach. Departament łomżyński składał się z dwóch różnorodnych regionów: południowego w zlewisku Wisły, zasiedlonego przez drobną, gęsto rozsianą szlachtę mazowiecko-podlaską oraz północnego w dorzeczu Niemna, charakteryzującego się dominacją wielkiej własności ziemskiej: rządowej i prywatnej. Na czele administracji departamentu stał prefekt, podległy Radzie Stanu. Prefektem departamentu łomżyńskiego był (od 26 grudnia 1807 r.) hrabia Jan Lasocki.

Według prawa Księstwa Warszawskiego władza w mieście należała do burmistrza, mianowanego przez króla, a podległego prefektowi. Burmistrz miał do pomocy ławników mianowanych przez prefekta. Ponadto w każdym mieście powołano radę miejską, której uchwały musiały być zatwierdzone przez prefekta lub ministra spraw wewnętrznych.

Okres Księstwa Warszawskiego to okres ciągłych działań wojennych związanych z kampaniami prowadzonymi przez Napoleona i walkami Polaków o niepodległość kraju. Łomża była w tym czasie ważną bazą wojskową, gdzie urzędował komendant wojskowy departamentu, którym był m.in. gen. Józef Niemojewski.

W roku 1809 mieszkał w Łomży słynny konspirator i działacz niepodległościowy – Walerian Łukasiński (więziony 47 lat przez władze carskie), będący w tym czasie adiutantem księcia Konstantego Jabłonowskiego.

Czesław Brodzicki, Donata Godlewska, *Łomża w latach 1794-1866*, PWN Warszawa 1987, s. 34-81;

Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 43-45.

L I S T A **POSŁÓW I DEPUTOWANYCH**

na Sejm 1809 Roku.

DEPARTAMENT WARSZAWSKI.

POSŁOWIE.

- Z** Powiatu Warszawski IW. Tomasz Ostrowski;
 " Czernieckiego " Felic Swidziński,
 " Rawskiego " Józef Leszczyński,
 " Brzeskiego " Antoni Ostrowski,
 " Łęczyckiego " Teodor Zabokrzeczki,
 " Orlowskiego " Rafał Świętosławski,
 " Gostyński " Wawciech Ciochomski,
 " Sochaczewski " Jan Nepc. Luszczyński,
 " Błotńskiego " Jan Toczyński,
 " Żgierskiego " Tomasz Byzowski.

DEPUTOWANI.

- Z** Gminy try M. Warszawy W. Paschala Jakubowicz,
 " ugoley " Jan Zwierzchowski,
 " geley " Antoni Łuszczyński,
 " 4tey " X. Karol Diehl,
 " 5tey " Ignacy Stawinski,
 " 6tey " Antoni Hoffok,
 " 7mcy " Jan Kuznielow,
 " 8mcy " Walenty Lulewicz.
Z Okrę: Prow Warz i Błot: Bogusław Wilhelm,
 " Czerski i Rawz: Kazim. Włost. Nieczubowski,
 " Brzanie i Żgierz: X. Felix Woyciechowski,
 " Łęczyce i Orlow: Ignacy Szamowski,
 " Sochaczewski i Gostyn: Antoni Zawadzki.

DEPARTAMENT PŁOCKI.

POSŁOWIE.

- Z** Powiatu Lipińskiego IW. Tomasz Chelmecki,
 " Wyszogrodski " Stefan Kuratowski,
 " Pułtuskiego " Ludwik Pocztowski,
 " Mławskiego " Józef Piarowski,
 " Prasnyskiego " Francis Kamiński,
 " Ostrólskiego " Stanisław Jabłonowski.

DEPUTOWANI.

- Z** Okrę: Prow Putnac i Wysog: X. Tom. Polubski Procent,
 " " Ostródę i Prasnę: Filip Łaskowski,
 " " Mławski i Lipiński: Stanisław Krowiński.

DEPARTAMENT ŁOMŻYŃSKI.

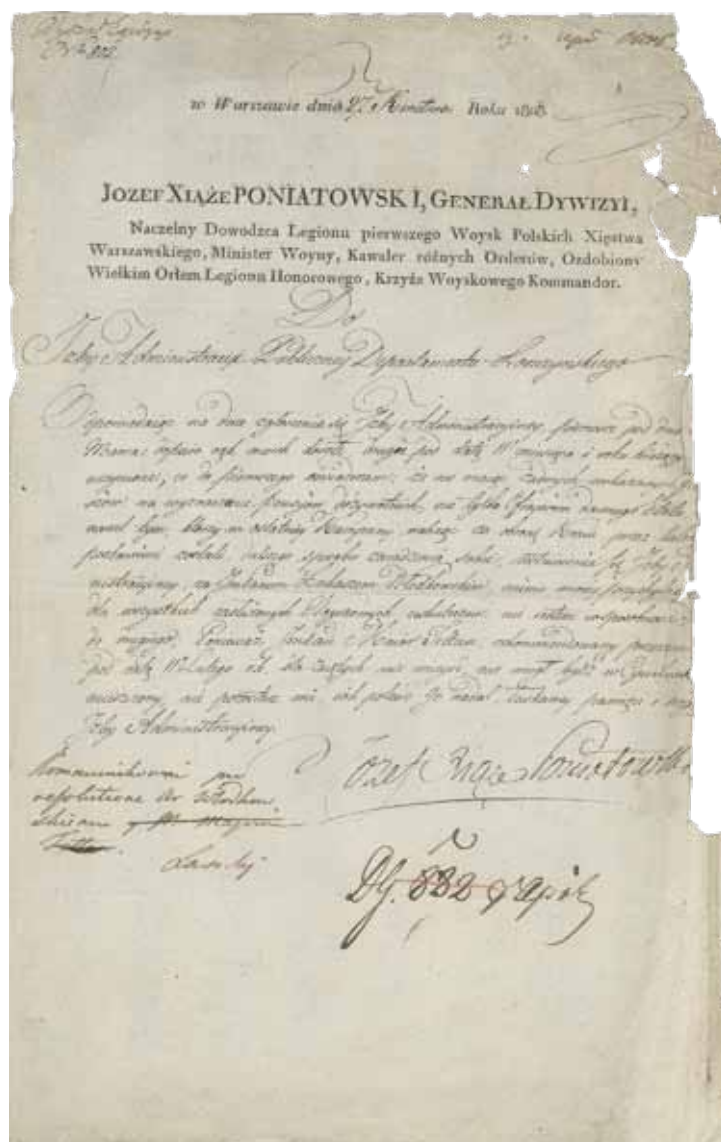
POSŁOWIE.

- Z** Powiatu Łomżyńskiego IW. Tomasz Starzyński,
 " Tykocińskiego " Józef Saepkowski,
 " Biebrzyńskiego " Antoni Bykowski,
 " Sejnńskiego " Stanisław Ciemnolodski,
 " Kalwaryjskiego " Dominik Baherki,
 " Maryampolski " Józef Gutlewski,
 " Dąbrowskiego " Jan Kamiński.

DEPUTOWANI.

- Z** Okrę: Prow Łomż i Tykocin: Francis Podbielski,
 " " Maryampol i Kalwar: Piotr Mikulicz,
 " " Dąbrza Sejnę i Biebr: Mateusz Zyniewicz.

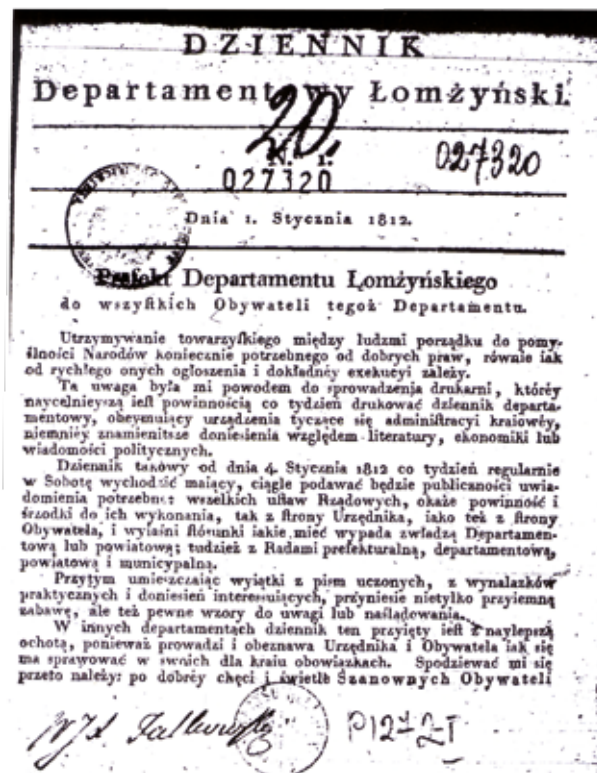
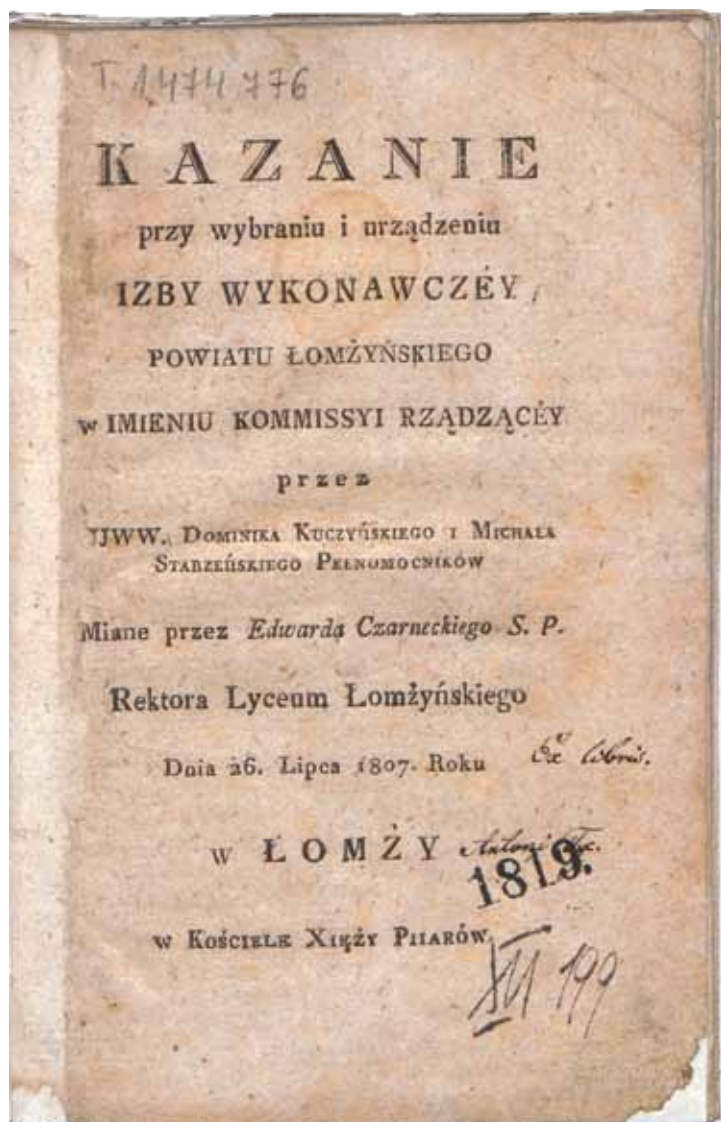
Lista posłów i deputowanych z Departamentu Łomżyńskiego na Sejm 1809 roku
 (AGAD, Sejm Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, sygn. 3, s. 3v)

**Pismo księcia Józefa Poniatowskiego do Izby Administracji
Publicznej Departamentu Łomżyńskiego
z 27 kwietnia 1808 r.**
(AN Kraków, Zbiór Glogera, sygn. 658, s. 1)

**Departament łomżyński. Świadczenia na rzecz wojska,
pokwitowanie odbioru pieniędzy podpisane przez burmistrza
Łomży Ludwika Kinastowskiego**
(AN w Krakowie, Zbiór Glogera, sygn. 658)

Dziennik Departamentowy Łomżyński, 1812 r.
(Biblioteka Cyfrowa „Polona”)

Druk okolicznościowy z 1819 r.
(Biblioteka Cyfrowa „Polona”)

MIASTO

OBWODOWE (POWIATOWE)

W WOJEWÓDZTWIE (GUBERNI) AUGUSTOWSKIEJ

W 1815 roku na mocy postanowienia Kongresu Wiedeńskiego utworzono Królestwo Polskie. Podstawową jednostką administracyjną zostały województwa, których terytorium odpowiadało departamentom Księstwa Warszawskiego. W obrębie województwa utworzono nową jednostkę organizacyjną pod nazwą obwodu, który obejmował obszar od jednego do trzech powiatów. Departament łomżyński przemianowany został na województwo augustowskie. Powstały w jego ramach obwód łomżyński, z siedzibą w Łomży, obejmował dawne powiaty łomżyński i tykociński. Zarządzająca województwem Komisja Województwa Augustowskiego w latach 1915-1917 miała siedzibę w Łomży, a dopiero w roku 1818 została przeniesiona do Suwałk.

Przeprowadzona w latach 1837-1842 reforma administracyjna Królestwa Polskiego nie miała większego znaczenia dla Łomży. W 1837 roku przemianowano województwa na gubernie, w 1842 r. -obwody na powiaty, a powiaty na okręgi. W latach 1842-1866 Łomża była siedzibą powiatu, którego teren pokrywał się z terenem byłego obwodu.

Mimo zmniejszenia rangi administracyjnej miasto rozwijało się. W Łomży pozostał sąd pokoju, sąd poprawczy, w latach 1817/1818 powstała szkoła wojewódzka, w 1821 r. – trybunał cywilny I instancji, przy którym mieściła się hipoteka i Archiwum Akt Dawnych. W roku 1822 postanowieniem Księcia Na-

miestnika pozwolono osiedlać się w mieście starozakonnym, którzy ożywili dźwigający się handel, w następstwie zaś wybudowali wiele domów murowanych.

W roku 1824 oddano do użytku nowy ratusz, a stary, ist-

niejący na środku Starego Rynku, rozebrano. Podjęte zostały próby uruchomienia przemysłu sukienniczego. Sprowadzono w tym celu rzemieślników, przede wszystkim z Prus, których osiedlono na ul. Rybaki. Brak miejscowego surowca i środków technicznych, następnie utrudniony zbyt fabrykatów spowodował, że osady fabryczne w Łomży upadły, a domy przeszły na własność prywatną.

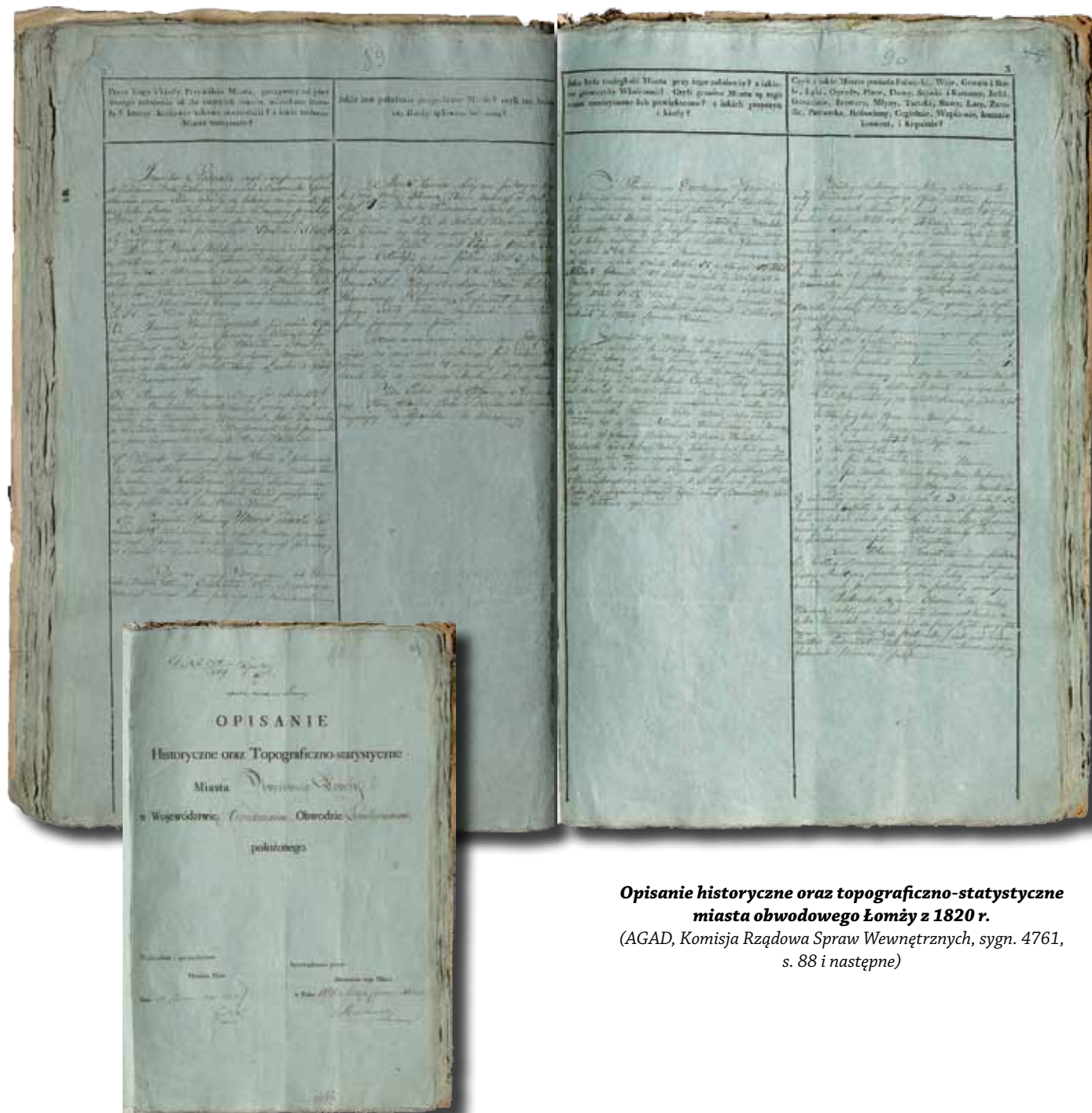
Około 1840 roku Nowy Rynek zabudowany został pięknymi jednopiętrowymi kamienicami. Obok niego powstał obszerny plac pocztowy, z okazałym piętrowym domem pocztowym.

W latach 1827-1860 podwoiła się liczba mieszkańców Łomży, zmienił się też ich skład narodowościowy. Największe grupy narodowościowe stanowili Polacy oraz Żydzi, w następnej kolejności Niemcy. Rosjanie stanowili ok. 0,1% ogółu ludności. Największy zakład przemysłowy w 1860 roku stanowiła rafineria cukru Kolińskiego i Nowińskiego.

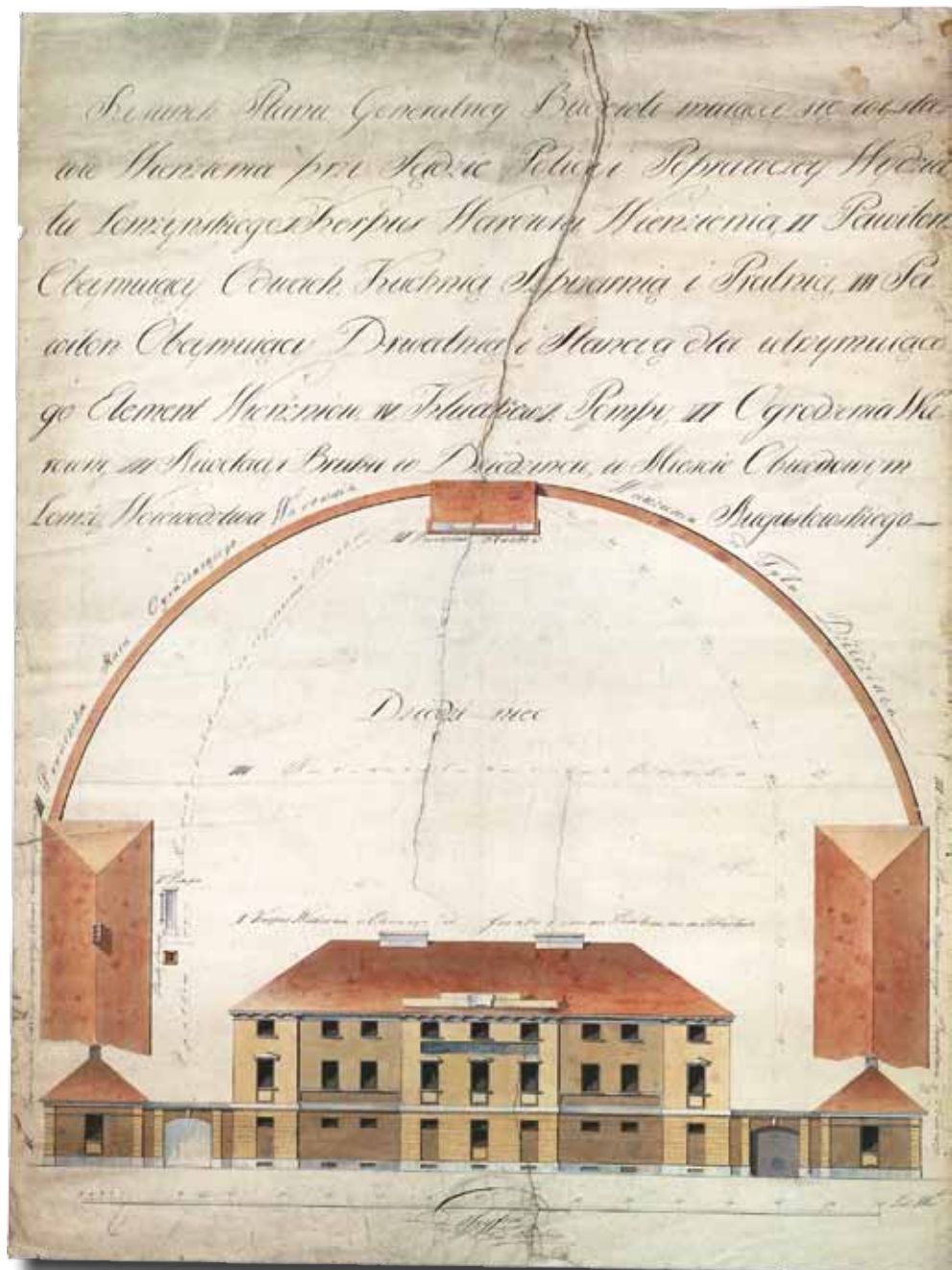
Leon Rzeczniewski, *Dawna i teraźniejsza Łomża*, Warszawa 1861, s. 90-118;

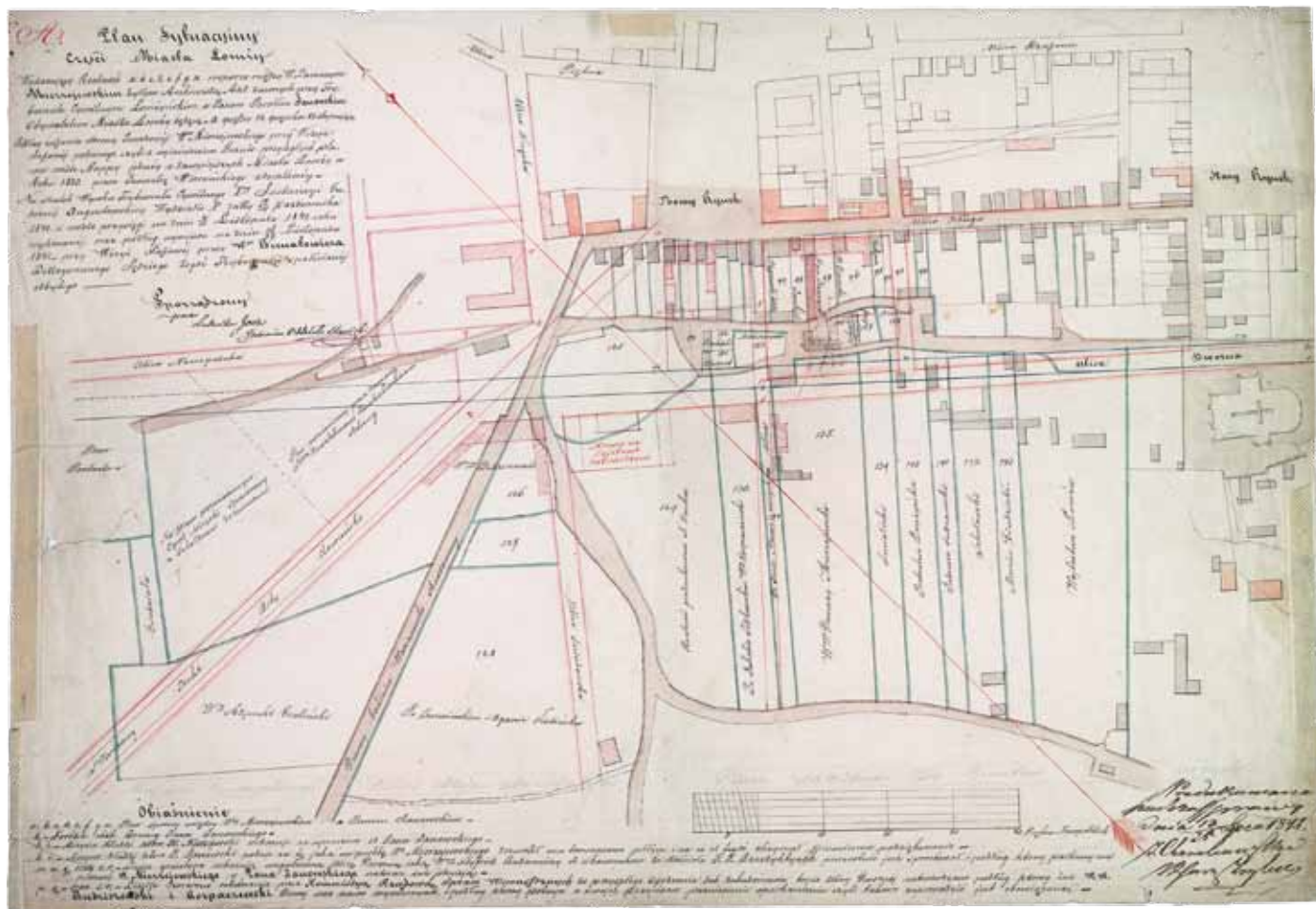
Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 46-51.

**Opisanie historyczne oraz topograficzno-statystyczne
 miasta obwodowego Łomży z 1820 r.**
 (AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 4761,
 s. 88 i następne)

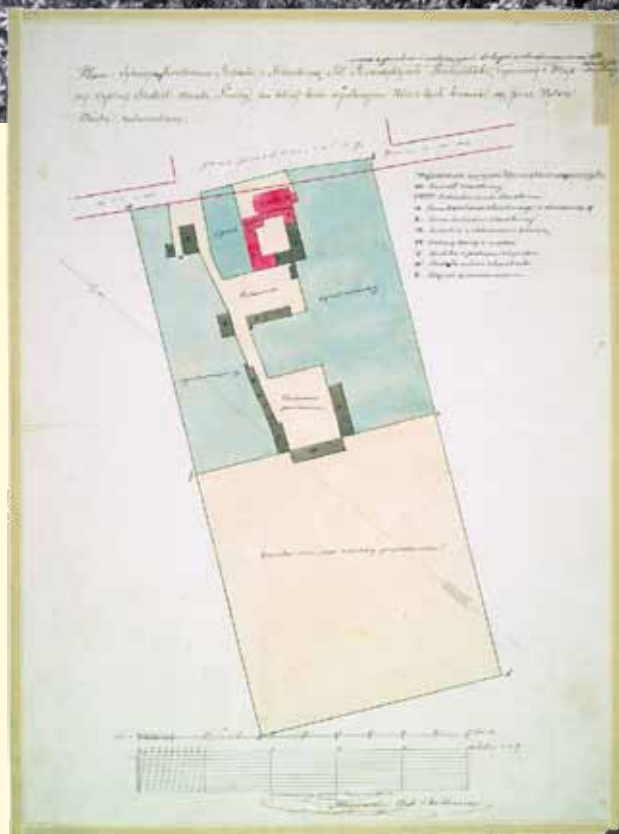

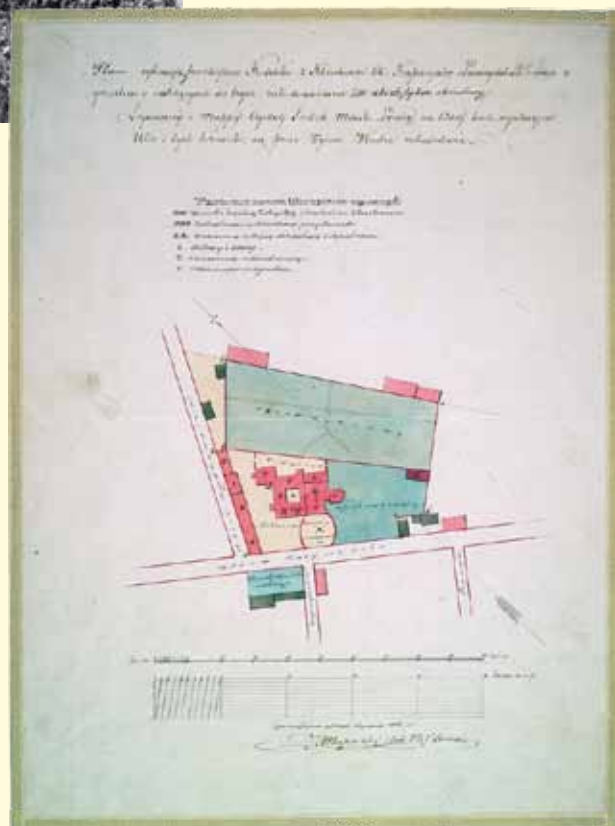
Plan części m. Łomży z 1841 r.
(AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 116-22)

Klasztor Benedyktynek, widok od strony ogrodu klasztornego, ok. 1960 r.
(APE, Zbiór fotograficzny)

Plan sytuacyjny terytorium klasztoru wraz z kościołem Panien Benedyktynek, 1865 r.
(AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 19-1)

Plan sytuacyjny terytorium klasztoru wraz z kościołem Ojców Kapucynów, 1865 r.
(AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 19-2)

184

Rysunek

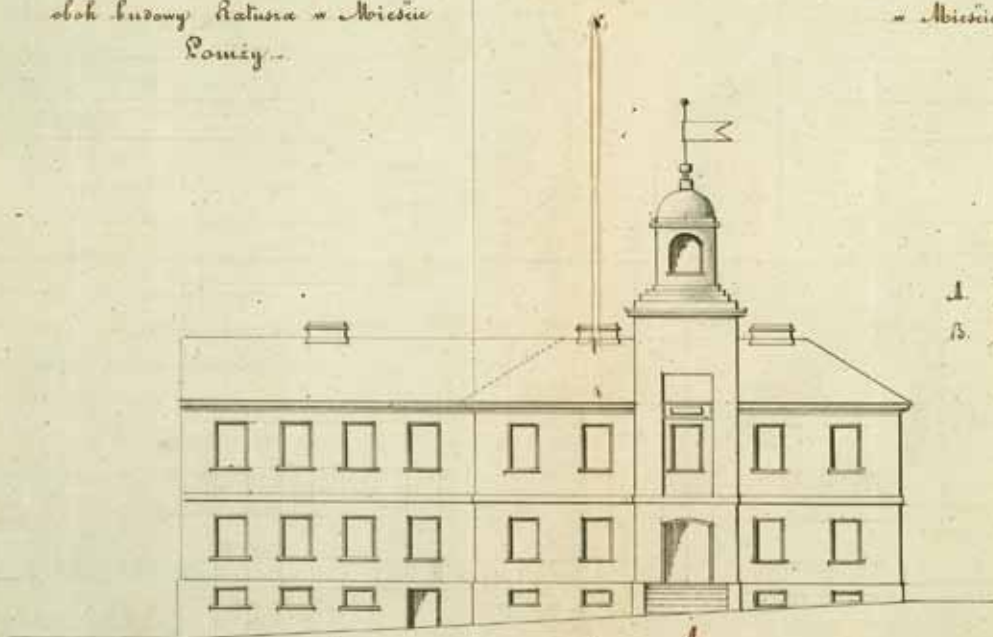
Budowy domu pod A. D. w Elwaz
własności P. Henryetty Tock
obok budowy Ratusza w Mieście
Łomży.

Rysunek

Budowy Katusza
w Chlewny obok budowy domu P. Koch
w Miesie Pomiey

Objasnienie

- A. Budowa Ratusza
B. Budowa domu P. Tark

Supper
Bridal - P. 100

Handwritten musical notation on two staves. The first staff contains notes and rests, with the text "Lalla Rose" written at the end. The second staff contains notes and rests, with the text "Lalla Rose" written at the end.

Plan łomżyńskiego Ratusza z 1849 roku

(AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 4910, k. 194)

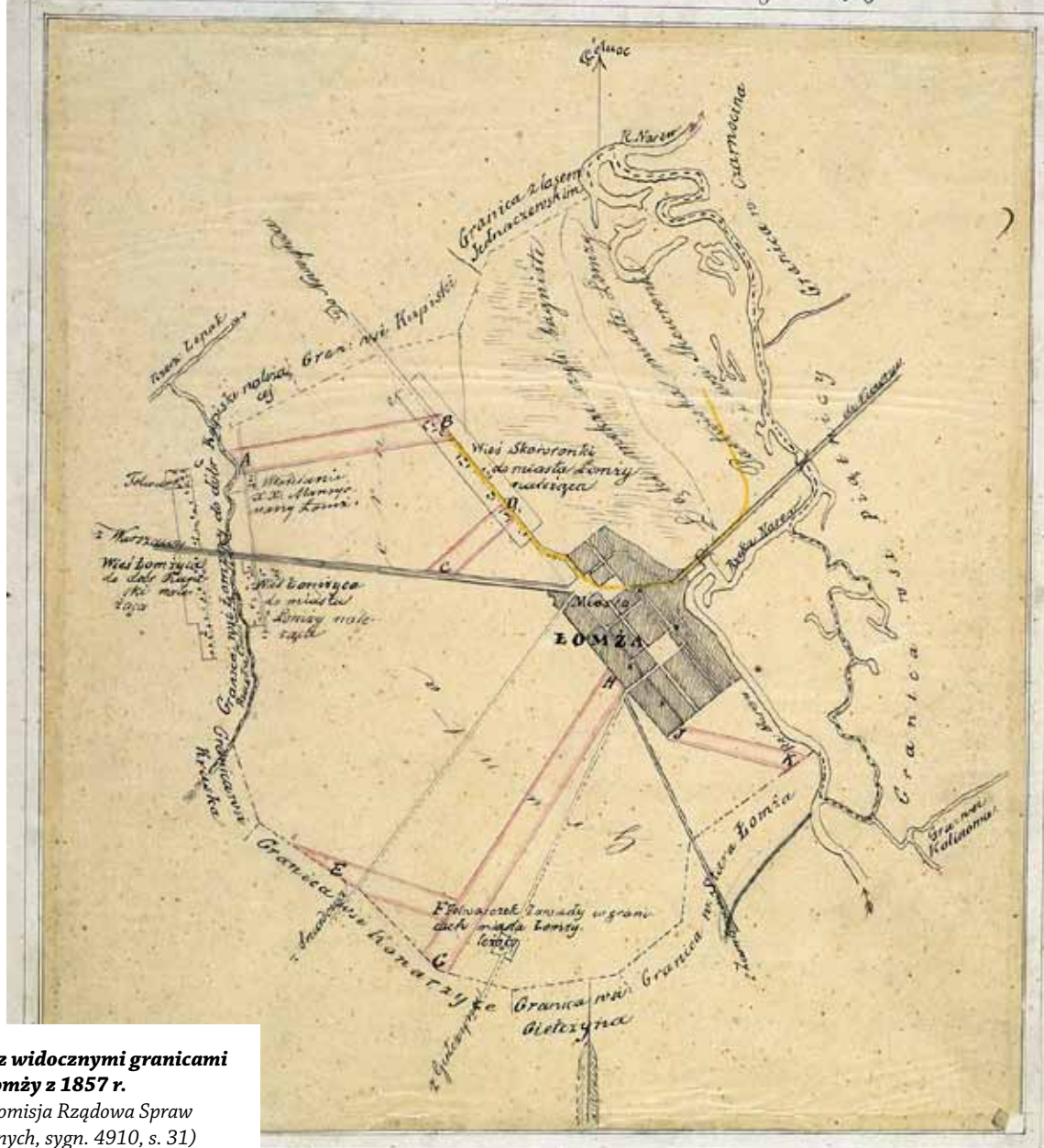
249

August 11, 1861

Reclinit

50

Plan Sytuacyjny odręczny, ograniczenia realności miasta
Powiatowego Łomży i pokazaniem położenia wsi i gruntów
Skowronki w gruntach m. Łomży leżących -

**Plan miasta z widocznymi granicami
Łomży z 1857 r.**

(AGAD, Komisja Rządowa Spraw
Wewnętrznych, sygn. 4910, s. 31)

Objaśnienie

Granice miasta Łomży są na planie jak również i położenie wsi
Skowronki napisami pokazane, co przekonywało się wsi Skowronki
jedną część z gruntami miejskimi stanowi. Zostały jej bowiem kołnem
własności oznaczony i lit. A B C D E F G H I K. Na mapie z listami miejskimi

WIDOK OGÓLNY ŁOMŻY, OD STRONY PIĄTNICY.

„Tygodnik Ilustrowany” 1866, t. XIV, nr 363

[illegible]

w Kijewie dnia 22 grudnia 1803
 Kommissar
 Ruchomij w Serwicie Kommissar
 (do)
 Wojta, Griny Gzody Konieckie
 W moim obywatelstwie i w rękach moich
 posiadani, nie mogąc się rozstać z Gzodami
 Kommissar po śmierci i w rękach moich
 to, aby na dzień 26 grudnia 1803
 nie, do punktu obrotu, Mistrz Wian
 dostani, niechodząc, a więc finisy wyzyski
 malowczy, do Gzady Kuchmiej w Koni
 ha, malle mynych pracz, Kommissar
 Kommissar Gzady Kuchmiej, w rękach
 Kuchmiej, do depozytu w Serwicie Kommissar
 i Kommissar

Imię i Nazwisko zaciągającego	Wiek	Miejscowość		Ostatni pobyt		Imię i Nazwisko	Miejscowość			Imię i Nazwisko zaciągającego	Wiek	Miejscowość	
		Wiosna	Powiat	Wiosna	Powiat		Wiosna	Powiat	Wiosna			Wiosna	Powiat
1. Bohina Józef 24		Trykocin	M.	Trykocin	Miasto	Henrich 2	7	2		31. Koston Maurycy 21		Koston	Trykocin
2. Baucowski Jan 25		Melchowski	Trykocin	Pradla	Trykocin	Pradla 2	6	2		32. Świercie Jan 20		Kłusowo	Trykocin
3. Kulikowski Andrzej 21		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	5		33. Godlewski Franciszek 20		Jabłona	J.
4. Myski Franciszek 20		J.	J.	J.	J.	Trykocin 2	6	3		34. Myski Tomasz 20		Trykocin	J.
5. Kulikowski Piotr 23		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	8		35. Łoniewski Paweł 19		Trykocin	J.
6. Sienkowski Ignacy 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	1		36. Prosiński Tomasz 24		Trykocin	J.
7. Dobkowski Adam 28		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	1		37. Górecki Michał 22		Trykocin	J.
8. Świerkowski Jan 24		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	5		38. Sokółski Jan 20		Trykocin	J.
9. Strug Maurycy 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	1		39. Świerowski Andrzej 24		Trykocin	J.
10. Kulikowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	6		40. Poplak Marcin 25		Trykocin	J.
11. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	2		41. Świerowski Jan 20		Trykocin	J.
12. Myski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	1		42. Świerowski Jan 21		Trykocin	J.
13. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	2		43. Sienkowski Jan 20		Trykocin	J.
14. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	1		44. Sienkowski Jan 25		Trykocin	J.
15. Sienkowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	5	5		45. Sienkowski Jan 24		Trykocin	J.
16. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	5		46. Sienkowski Jan 22		Trykocin	J.
17. Sienkowski Andrzej 25		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	1		47. Sienkowski Jan 19		Trykocin	J.
18. Sienkowski Andrzej 19		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	1		48. Sienkowski Jan 22		Trykocin	J.
19. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	5	4		49. Sienkowski Jan 24		Trykocin	J.
20. Sienkowski Andrzej 22		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	5	4		50. Sienkowski Jan 22		Trykocin	J.
21. Sienkowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	7	1		51. Sienkowski Jan 22		Trykocin	J.
22. Sienkowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	5		52. Sienkowski Jan 19		Trykocin	J.
23. Sienkowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	8	1		53. Sienkowski Jan 19		Trykocin	J.
24. Sienkowski Andrzej 20		Trykocin	J.	Trykocin	J.	Trykocin 2	6	5		54. Sienkowski Jan 22		Trykocin	J.
										55. Sienkowski Jan 25		Trykocin	J.

Lista imienna zaciągowych z Obwodu Łomżyńskiego w dniu 8 stycznia 1831 roku odesłanych do Pułtusza

(APE, Komisarz Obwodu i Naczelnik Powiatu łomżyńskiego, sygn. 42, s. 469-470)

**Aptekarz Ludwik Tock, objęty nadzorem policyjnym za to,
że dał powstańcom 15 rubli, późniejszy naczelnik straży pożarnej**
(APŁ, Zbiór fotograficzny, sygn. 262)

Wykaz mieszkańców Łomży podlegających poborowi do wojska carskiego w 1862 r.
(APŁ, Komisja Konskrypcyjna Powiatu Łomżyńskiego, sygn. 1, k. 2)

	Imię i nazwisko	Z jakiego stanu pochodzi	Jakiemu jest wyznaniu	Data urodzenia z wyznaczeniem dnia, miesiąca i roku	Miejsce urodzenia z wyznaczeniem miasta lub wsi, Powiatu i Gubernii, jako też kraju, jeżeli za granicą urodzony	Wzrost		
						Artyści	Wzrost	Imię
1	Tock Ludwik	z Łomży	katol.	21 1844	Łomża			
2	Sedliński Jan	z Łomży	katol.	4 1826	Łomża		2	6
3	Sedliński Jan	z Łomży	katol.	4 1844	Łomża			
4	Imolowski Józef	z Łomży	katol.	7 1824	Łomża		2	3
5	Imolowski Józef	z Łomży	katol.	8 1828	Łomża		2	4
6	Imolowski Józef	z Łomży	katol.	13 1828	Łomża			

	Stan zdrowia, wady ciała i budowa ciała	Czy umie czytać i pisać, w jakim języku, i czyli posiada jakie narzędzia	Ileż broni, żelaza, albo udomowionych zwierząt, i w jakim to są wieku	Czyli ma prawo do wyłączenia i jakie na to posiada dowody	Inne uwagi
1					
2					
3					
4					
5					
6					

~~1863~~
GUBERNATOR

CYWILNY

GUBERNIJA SUWOSKIEJ

W SUWOSKACH

dnia 1. M. S. 1863

№ 1012

1863

419

do
Kancelarii powiatu
konarskiego

W dniu 1. M. S. 1863 następujący telegram

„Manifestem 12. M. S. 1863 o udzieleniu dla

„Kancelarii 12. M. S. 1863 o udzieleniu dla

„i innych przepisach dotyczących

„w sprawie wojny i pokoju

„dym w tym celu staraj się

„1. M. S. 1863

„W tym celu staraj się

„w tym celu staraj się

„i kraj, gdzie przebywa

„i kraj, gdzie przebywa

„na podstawie

„W tym celu staraj się

„manifestem 12. M. S. 1863

„sekretnie dla

Pismo informujące o dekrete carskim
wzywającym powstańców do złożenia broni,
1863 r.

(APL, Komisarz Obwodu, sygn. 1, k. 419)

a	Opis czynności u Młod.	Imię i nazwisko	Wiek	Wzrost	Waga	Wzrost
1	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
2	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
3	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
4	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
5	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
6	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
7	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm
8	Andrzej Górnicki	Krzysztof Górnicki	20 lat	170 cm	70 kg	170 cm

Spis osób skazanych za udział w Powstaniu Styczniowym
(APŁ, Zarząd Powiatowy Łomżyński, sygn. 3900, k. 2)

Cmentarz wojskowy przy ul. Słonecznej, założony w 1860 r.
(foto, ok. 1960 r., APŁ, Urząd Wojewódzki w Łomży)

GUBERNIALNA ŁOMŻA

W roku 1866 przeprowadzono nowy podział administracyjny Królestwa Polskiego wynikający przede wszystkim z przyczyn politycznych, jako jeden z elementów unifikacji Królestwa z Cesarstwem. Zwiększono liczbę guberni do dziesięciu.

1 grudnia 1866 roku utworzona została Gubernia Łomżyńska składająca się z ośmiu powiatów: kolneńskiego, łomżyńskiego, makowskiego, mazowieckiego, ostrołęckiego, ostrowskiego, pułtuskiego i szczuczyńskiego. Ten podział administracyjny, z niewielkimi zmianami (w r.1893 powiat pułtusi przeszedł do guberni warszawskiej, w 1912 roku pow. węgrowski przyłączono do guberni łomżyńskiej) utrzymał się do I wojny światowej.

Łomża stała się miastem gubernialnym i od tego czasu zaczyna się jej przyspieszony rozwój. Od roku 1867 zaczynają powstawać nowe gmachy na pomieszczenia urzędów, zwiększa się liczba ludności. Wzrost liczby mieszkańców związany jest m.in. z postępującą rusyfikacją (w 1868 roku wprowadzono język rosyjski jako język urzędowy w Królestwie Polskim) i związanym z tym napływem z Rosji rzeszy urzędników carskich, których potrzebowała nowa władza, aby obsadzić wszystkie, wyższe stanowiska w guberni. Drugą grupę przybyszów stanowią wojskowi i ich rodziny, a trzecią osoby zatrudnione w sektorze usług.

Gubernialna Łomża zabudowała się i przebudowała zarazem, zwłaszcza w części centralnej. Do dnia dzisiejszego pozostało wiele obiektów wzniesionych w ostatnim półwieczu panowania carskiego. Nowopowstające budynki, zaprojektowane były przez znanych architektów: T. Seyfrieda, M. Marconiego, A. Majewskiego, J. Nortowskiego, F. Nowickiego i innych. W latach 1867-1915 zbudowano m. in.: piętrowy szpital murowany na 60 łóżek przy ul. Szpitalnej (od 1965 r. Zespół Szkół Pielęgniarskich, przy ul. Wiejskiej), 2 cerkwie dla wojska (nie istniejące), dużą cerkiew w stylu „bizantyńskim” (obecnie kościół NMP przy pl. Sienkiewicza), Dom Starców (obecnie Dom Pomocy Społecznej przy ul. Polowej), sierociniec dla dzieci (do niedawna żłobek miejski przy ul. Bernatowicza). Powstały także inne, jeszcze (niektóre z nich) dziś reprezentacyjne budynki w mieście: Pałac Gubernatora (obecnie: Wyższe Seminarium Duchowne), Kasa Przemysłowców Łomżyńskich (obecnie: siedziba Sądu Okręgowego), Bank Państwowy przy ul. Dwornej (obecnie: siedziba Banku Zachodniego WBK), duże koszar i więzienie na 400 osób przy dawnej ul. Śniadowskiej (z kompleksu zabudowań więziennych pozostały 3 budynki przy Al. Legionów), szpital żydowski (obecnie: III LO), Dom Ludowy wraz z Ogrodem Ludowym przy dawnej ul. Śniadowskiej (późniejsza siedziba Zespołu Szkół Drzewnych przy Al. Legionów, obecnie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej), gimnazjum męskie, późniejsze żeńskie przy dawnym Nowym Rynku (obecnie II LO przy pl. Kościuszki), gimnazjum żeńskie przy dawnej ul. Adamowskiej, do którego przeniesiono potem gimnazjum męskie (obecnie I Liceum Ogólnokształcące przy ul. Bernatowicza).

Adam Dobroński, *Łomża w latach 1867-1918*, Łomża 1993.
Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 111-115.
Witold Jemielity, *Dzieje Łomży tysiąclecie*, Łomża 2005.

MAPA
miejsca spornego, pomiędzy Cederbaumem a Murzykiem,
położonego
w mieście Gubernialnem
ŁOMŻY.
przez ulicę Farną,
wydaną w roku 1877 przez królego, delegowanego
miejscowego Inżyniera Lysyńskiego w Łomży, a dnia
15 Marca 1873, Mierosławski Jan
Pruski

Plac Gutmana.

Plac Cederbauma.

Plac Baginski.

Plac Kalska.

Ulica Farna.

Ulica Ostuga.

1:240

Plan fragmentu ul. Farniej
(AGAD, Zbiór kartograficzny, sygn. 115-3)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		14	15
Семья (личная), имя и отчество или имени, или без указания Отчество и т.д., кто указывает: собственн но оба лица, включая, принадлежащих или принадлежащих.	Пол. Возраст. и др.	Каким образом по состоянию (состояние) или в каком месте жизни?	Семейное имя или фамилия или имя?	Семейное имя или фамилия или имя?	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Семейное, от- чество или по- им.	Грамотность		Знание русского языка, умение читать, писать, считать?	Знание русского языка, умение читать, писать, считать?
												А	Б		
1. Бортновский Семья бортновских	м.	39	м.	39	м.	39	м.	39	м.	39	м.	39	м.	39	м.
2. Бортновский Семья бортновских	м.	28	м.	28	м.	28	м.	28	м.	28	м.	28	м.	28	м.
3. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
4. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
5. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
6. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
7. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
8. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
9. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.
10. Бортновский Семья бортновских	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.	30	м.

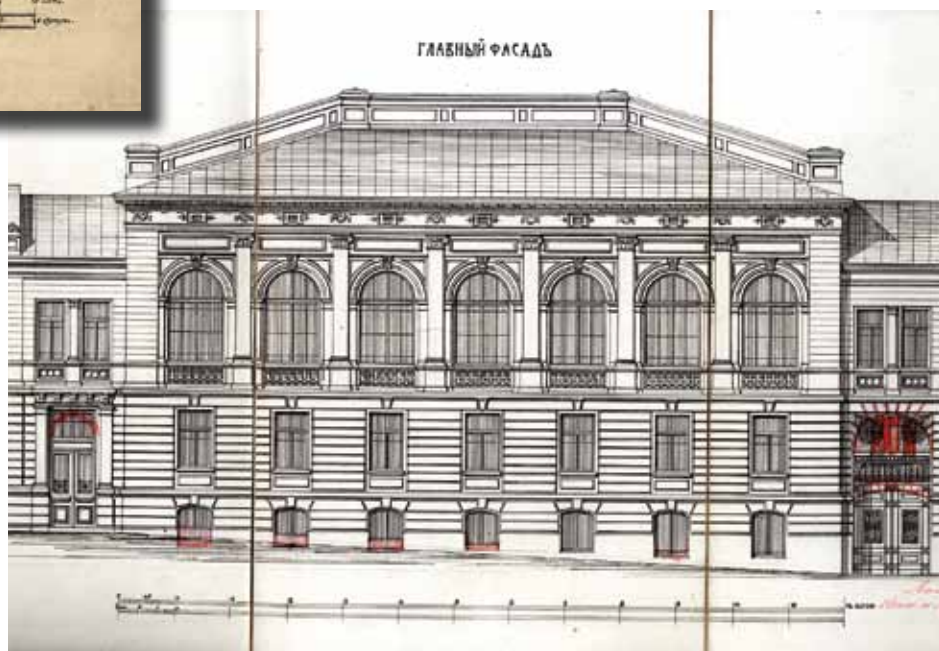
Spis mieszkańców Łomży z 1897 r. – rodzina prezydenta Łomży Józefa Bortnowskiego
(APŁ, Komisja Spisowa Powiatu Łomżyńskiego, sygn. 10, k. 236)

Projekt przebudowy cerkwi św. Trójcy z 1909 r.
(APŁ, Łomżyńska Parafialna Cerkiew Prawosławna,
sygn. 168, k. 1)

**Projekt budynku banku
państwowego na ul. Dwornej
z 1909 r.**

(APŁ, Oddział Banku Państwa
w Łomży, sygn. 28)

Budynek Poczty, ok. 1900 r.
(Pocztówka ze zbiorów
W. Chrostowskiego)

**Kasa Przemysłowców
Łomżyńskich, obecnie
siedziba
Sądu Okręgowego,
ul. Dworna**
(Pocztówka ze zbiorów
W. Chrostowskiego)

Nowy Rynek, obecnie Plac Kościuszki, foto ok. 1910 r. (Ze zbiorów W. Chrostowskiego)

**Pałac gubernatora, obecnie siedziba Seminarium Duchownego, foto. ok. 1960 r.
(Ze zbiorów E. Naruszewicza)**

Къ приказу № 5.

15 Декабря 1905 г.

ДИСЛОКАЦІЯ

ВОЙСКЪ, НАЗНАЧЕННЫХЪ ДЛІ ОХРАНЫ ЛОМЖИНСКОЙ
ГУБЕРНІИ.

Первый районъ:

Начальникъ — Генералъ-Лейтенантъ Клаузеъ.

Одинъ эскадр. 16-го драг. Глуховскаго п. . . пос. Мышинецъ.

Двѣ роты 21-го пѣх. Муромскаго полка. . . г. Маковъ.

Одна рота 23-го пѣх. Низовскаго п. . . пос. Малкинъ.

(Рота охраняетъ станцію желѣзной дороги, желѣзнодорожные мосты, продовольственный магазинъ и казармы мортирнаго артиллерійскаго парка).

Два эскадр. 16-го драг. Глуховскаго полка | г. Остроленка.

21-й пѣх. Муромскій полкъ

22-й пѣх. Нижегородскій полкъ

23-й пѣх. Низовскій полкъ

Два батал. 24-го пѣх. Сибирскаго п. | Салтыковскій штабъ.

Второй районъ:

Начальникъ — полковникъ Алубаевъ.

Одинъ сотня 4 Донск. казач. п. д. Барково близъ г. Кольно.

Три сотни того же казачьяго п. г. Щучинъ.

Два эскадр. 10 драг. Новотроиц.-Екатеринос. п. пос. Граево.

Третій районъ:

13-й пѣх. Вѣлюзерскій полкъ

Три батальона 14-го пѣх. Олонецкаго полка | г. Ломжа.

Три эскадрона 17-го драг. Волынскаго полка

3-й дивизионъ 4-й Артиллерійской бригады

Четвертый районъ:

Начальникъ — Генералъ-Маіоръ Лебединецъ.

Одинъ батал. 23-го пѣх. Низовскаго полка

Одинъ эскадр. 17 драг. Волынскаго полка | пос. Замбровъ.

1-й и 2-й дивизионы 4-й Артиллерійской бриг.

Штабъ и двѣ съ половиной роты 14-го п. Олон. п. г. Мазовецкъ.

Одна рота того же полка. м. Тыкоцинъ.

Полурота того же полка. ст. Ланя.

(Охраняетъ желѣзнодорожный мостъ).

Подписали: Начальникъ Штаба,

Генералъ-Маіоръ Балуевъ.

О т ч е т ъ

о дѣятельности

ЛОМЖИНСКАГО ТРЕЗНОГО

ОБЩЕСТВА

за 1911 годъ.

Sprawozdanie

z działalności

ŁOMŻYŃSKIEGO TOWARZYSTWA

WIOŚLARSKIEGO

za 1911 rok.

ŁOMŻA.

Druk. A. Krayczanowskiego.

1912.

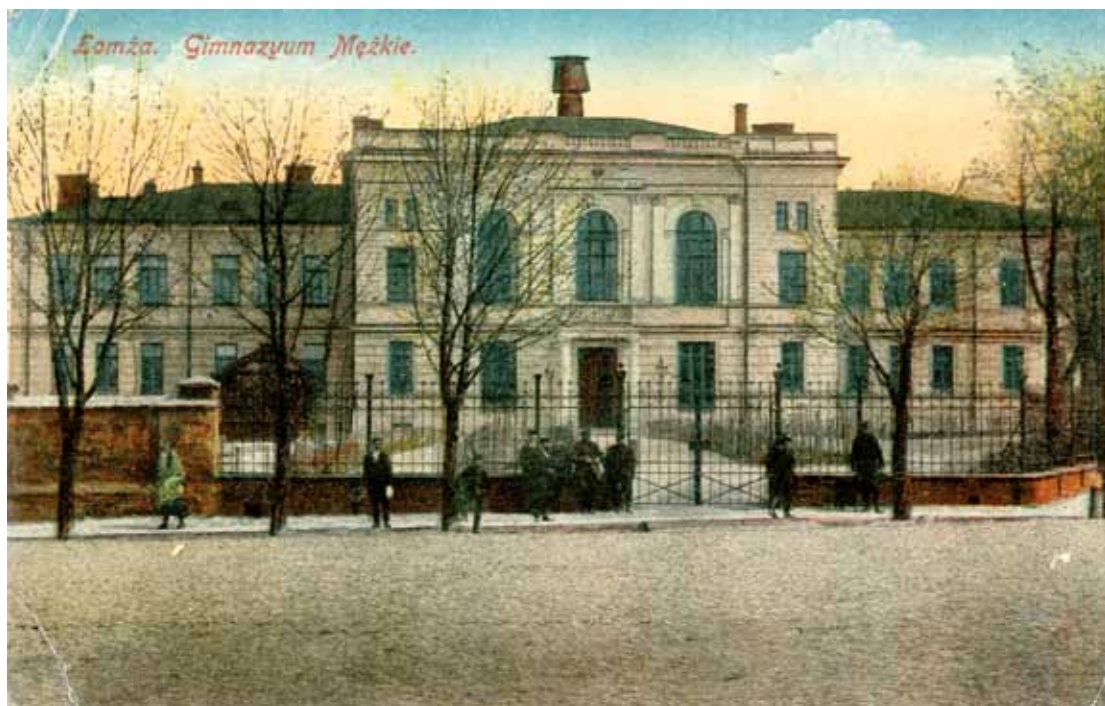
Dyslokacja wojsk dla ochrony guberni łomżyńskiej 1905 r.

(APŁ, Zarząd Policmajstra Łomżyńskiego, sygn. 49, k. 17)

Sprawozdanie Łomżyńskiego Towarzystwa Wioślarskiego

za rok 1911 – strona tytułowa

(APŁ, Zarząd Policmajstra Łomżyńskiego, sygn. 58, k. 40)

**Budynek gimnazjum
męskiego, wybudowany
w 1900 r.**

**(obecnie siedziba II LO),
pocztówka z 1916 r.**

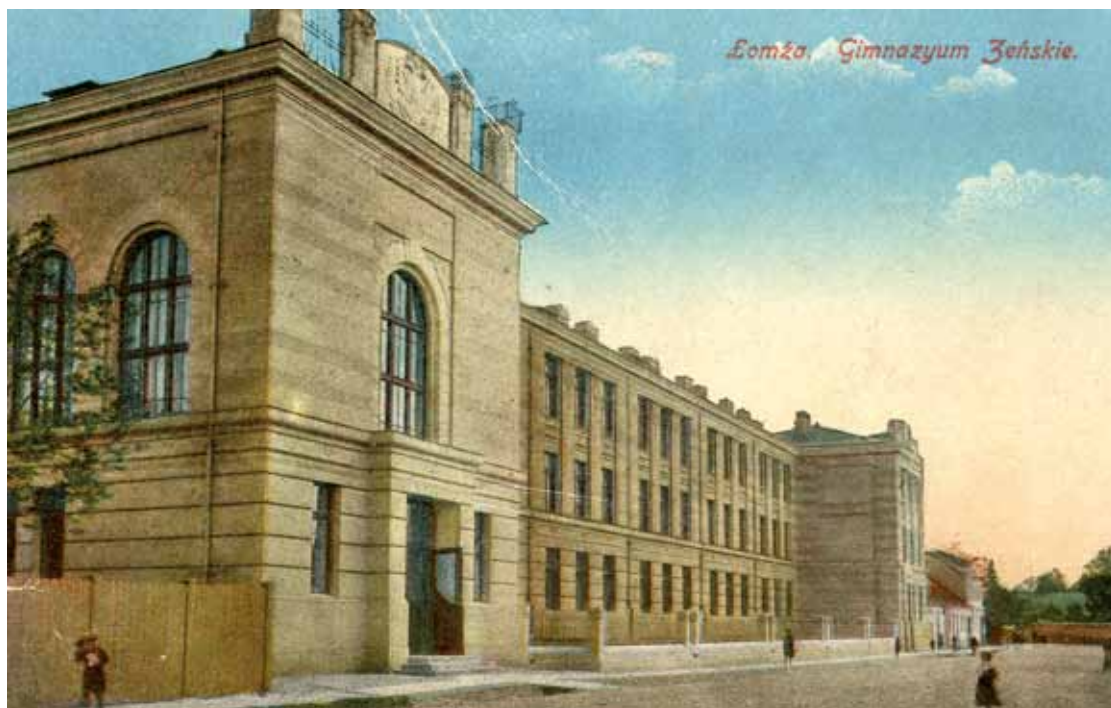
*(Ze zbiorów
W. Chrostowskiego)*

**Budynek kolegium
pijarskiego,
pierwsza siedziba
gimnazjum męskiego,
pocztówka ok.1900 r.**

*(Ze zbiorów
W. Chrostowskiego)*

**Budynek gimnazjum
żeńskiego oddany do
użytku w 1914 r.
(obecnie siedziba I LO),
pocztówka z 1916 r.**
(Ze zbiorów
W. Chrostowskiego)

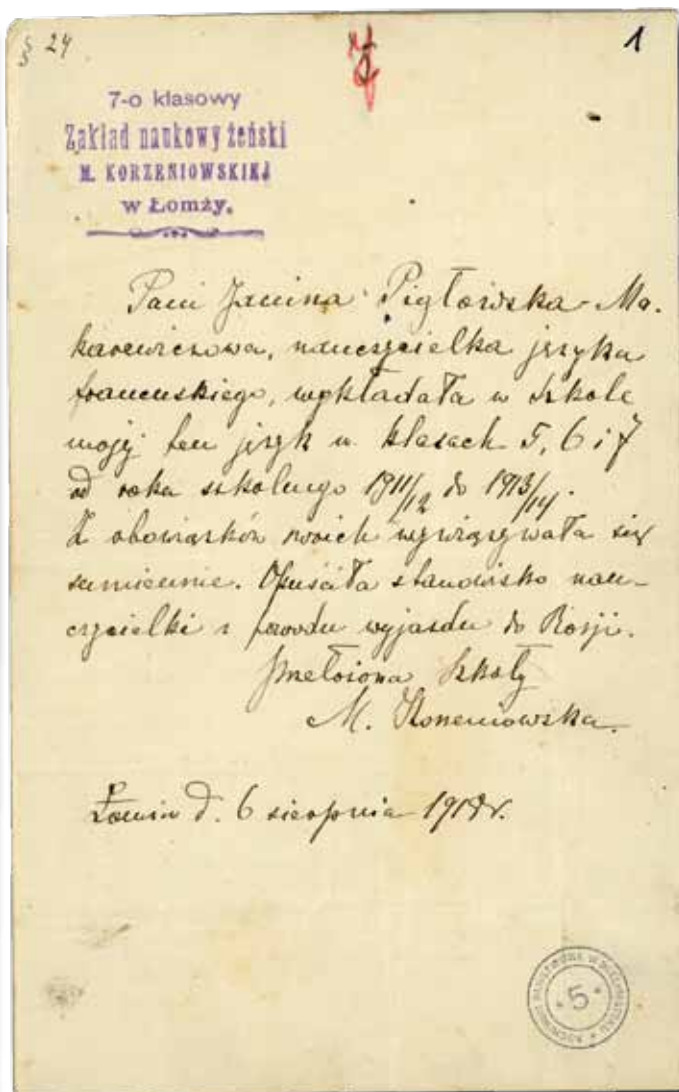

**Pierwsza siedziba
gimnazjum żeńskiego na
ul. Wesołej
(obecnie ul. Sienkiewicza),
pocztówka z ok. 1900 r.**
(Ze zbiorów
W. Chrostowskiego)

Siedziba męskiej szkoły handlowej, pocztówka z 1916 r.
(Ze zbiorów W. Chrostowskiego)

**Opinia o nauczycielce 7-klasowej szkoły żeńskiej
Marii Korzeniowskiej z 1918 r.**
(APŁ, Druki..., sygn. 21)

W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

Echa wybuchu pierwszej wojny światowej (28.07.1914) dotarły do mieszkańców Łomży już w początkach jej trwania. 31 lipca 1914 roku na murach miasta rozklejono manifest o wypowiedzeniu wojny, obserwowano nerwowość władz rosyjskich, wzmożony pobór rekruta, do rodzin zaczęły docierać informacje o śmierci ich bliskich na froncie. Pierwsza połowa 1915 roku to bardziej realne odczucie skutków wojny. W pobliżu Łomży, w trójkącie Kolno- Grajewo- Łomża, zwłaszcza zaś pod Jedwabnem, Nowogrodem, Małym Płockiem toczyły się ciężkie boje między wojskami rosyjskimi i niemieckimi. W połowie 1915 roku rozpoczęły się pojedyncze naloty miasta, które poczyniły znaczne szkody. Taki nalot miał m.in. miejsce 6 kwietnia 1915 r. podczas, którego ucierpiały przede wszystkim tereny położone nad Narwią.

Wraz ze zbliżaniem się wojsk niemieckich ewakuowano urzędy guberni łomżyńskiej. Główna, pierwsza ewakuacja nastąpiła we wrześniu 1914 r., a wyjechali wówczas z rodzinami niektórzy pracownicy sądowi. Rodzina prezydenta Łomży i rodziny pracowników Magistratu opuścili miasto w pierwszych dniach lipca 1915 roku. Jako jeden z ostatnich ewakuował się gubernator łomżyński, którego podpis widnieje jeszcze na dokumencie wystawionym w Łomży 27 lipca 1915 roku.

Wojska niemieckie pod dowództwem gen. Friedricha von Scholtza, po wycofaniu się Rosjan, wkroczyły do Łomży 11 sierpnia 1915 roku i pozostawały w niej do 12 listopada 1918 r. Od 15 lutego 1916 roku Łomża znalazła się na terenie Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego, a od 5 listopada 1916 roku – nowo utworzonego pod egidą Niemiec Królestwa Polskiego.

Po wejściu Niemcy zaprowadzili w mieście porządek wojskowy, pozostawiając niektóre sprawy administracji cywilnej – Komitetowi Obywatelskiemu, na czele którego stał Stanisław Kurcusz – znany prawnik i działacz społeczny oraz Radzie Opiekuńczej pod przewodnictwem Stanisława Ko-

mornickiego, do której zadań należała przede wszystkim opieka społeczna i zdrowie. 1 listopada 1916 roku ogłoszona została nowa ordynacja wyborcza, według której czynne prawo wyborcze przysługiwało mężczyznom mającym ukończone 25 lat, bierne – 30 lat. Wyborcy dzielili się na sześć kategorii. Na jej podstawie w marcu 1917 roku odbyły się wybory, a 4 kwietnia tego roku ukonstytuowała się rada miejska pod przewodnictwem Stanisława Kurcusza. Burmistrzem pozostał Otto Graw, a jego zastępcą Jan Lachowicz.

Na początku listopada 1918 roku do społeczeństwa Łomży zaczęły docierać wieści o przegranej przez Niemców wojnie. Miejskowa Polska Organizacja Wojskowa (POW) stanęła w pogotowiu do podjęcia działań na wypadek, gdyby Niemcy zaczęli wywozić z Łomży nagromadzone zapasy żywności, broni i amunicji. Na dzień rozbrajania Niemców wyznaczono 11 listopada 1918 roku. W trakcie obsadzania przez POW posterunku Feldpolizei na ul. Sienkiewicza, zginął Leon Kaliwoda (Lewiński) – komendant placu i dowódca grupy POW. Jego pogrzeb w dniu następnym przekształcił się w wielką manifestację patriotyczną.

Prośba aptekarza W. Liniewicza z Łomży o wydanie przepustki uczniowi aptekarskiemu celem pełnienia dyżuru nocnego przy aptece
(APE, Zarząd Policmajstra Łomżyńskiego, sygn. 489, k. 115)

4 Марта 1915 г. № 10.

Начальника Гарнизона, Генерального Штаба Генерал-Мажоръ **БЕЗЛАДНОВЪ**.

1-й участок: Рондальд Хржановский, Владислав Жалко и Вяцлав Чиринский.
2-й участок: Буткевич и Линецкая.
3-й участок: Франц Гриневич и Дембковский.
4-й участок: Селонский и Дубо.
5-й участок: Остаховский и Хржановский.
6-й участок: Дембковский и Мстислав.
7-й участок: Амбурзский и Бортниковский.
8-й участок: Франц Тушовский и Владислав Зелинский.
9-й участок: Линецкая, Лазанский и Малевский.
10-й участок: Жаховский и Цемановский.
11-й участок: Желязневский и Шуцкий.

- 1) Лекарь Бренеръ наблюдать за I и II участками.
- 2) Лекарь Крастинъ наблюдать за III и IV участками.
- 3) Докторъ медицины Шнейдеръ наблюдать за V и VI участками.
- 4) Ветеринарный врачъ Подольскій наблюдать за VII и VIII участками.
- 5) Коллежскій Советникъ Баженовъ наблюдать за IX, X и XI участками.

Rozkaz dla wojsk garnizonu łomżyńskiego 1915 r.
(APŁ, Zarząd Policmajstra Łomżyńskiego, sygn. 491, k. 14)

Список бомбных повреждений в Варшаве 6 апреля 1915 г.

Наименование местности.	Сила бомбы	Начина последствия
На Соборной площади из ограды.	1	Варшавы разрушена забор и вырвана.
На площади Св. Троицкой церкви	1	Варшавы вырвана лям и разбило из ограда.
По Гминой ул. во дворе на- двигности Бетера № 32	1	Зажигательный снаряд упал во двор загорелся, но была потушена.
По той же улице на надвигности Базарной Градского, № 13	1	Т о ж е.
По Мисской ул. на надвигности Арома Комберга, № 21	1	Т о ж е, проламыва крышу дома.
По Бадяевскому шоссе на территории Между Сидоровских и Остроленских улиц шоссе на поле.	3	Варшавы вырвана лям.
По Мисской ул. на надвигности Гавриловского № 21	1	Варшавы вырвана лям.
По Мисской ул. на надвигности Клея Календерского № 6.	1	Зажигательный снаряд.
На складе еврейской изданицы:	1	Т о ж е.
По ул. Рыбной на надвигности Антон Тимоти.	3	Т о ж е, загорелся, но была потушена.
На Новой площади из здания му- зей Гинзбург.	1	Варшавы вырвана лям и одна попала рыку.
По Гминой ул. против до- ма Рубинштейна № 1	1	Зажигательный снаряд, загорелся но была потушена.
На надвигности больницы Св. Лука.	1	Варшавы вырвана лям.
По Варшавской ул. на надвиг- ности Било № 4	1	Зажигательный снаряд, загорелся но была потушена.
	18	Т о ж е

16	По той же ул. на надвигности Станислава Кадынского.	1	Зажигательный снаряд, загорелся, но была потушена.
17	По той же ул. на надвигности Анто- на Бурдоского № 22	1	Т о ж е, загорелся, но была потушена.
18	По левой стороне Бучинского по- се на кутах Пулави.	1	Т о ж е.
19	По Мисской ул. на надвигности Карла Кляти.	1	Т о ж е.
20	По Мисской ул. на надвигности Лавы № 16.	1	Т о ж е, разрушена часть крыши, но была потушена.
21	По той же улице на надвигности Миса Ломисинских промывальников № 20.	1	Зажигательный снаряд, загорелся, но была потушена.
22	На издвигном участке	3	От взрыва загорелся амбар на хлебобулочной: сгорело до улицы и до 3 тысяч пудов.
23	По Мисской ул. на надвигности Бакера № 1.	1	Варшавы вырвана лям на мостовой железные из правого плеча 3-го Календерского Общественного Клуба Сидоня.
24	По Старой площади на надвигности Розенталя № 13	1	Варшавы разрушена часть кры- ши (фронтального дома).
25	По улице Мисской на надвигности Миса Бенедиктова.	1	Варшавы вырвана лям.
26	По той же ул. на надвигности Истремского № 44.	1	Т о ж е.
27	По улице Сенаторской на надвиг- ности Карла Кляти № 24	1	Т о ж е.
28	По той же ул. на надвигности Лавы № 13.	1	Зажигательный снаряд.
29	По той же ул. на надвигности Антон Календер № 14	1	Варшавы разрушена часть кры- ши (фронтального дома).
30	По той же ул. на надвигности Бакера № 13	1	Варшавы разрушена часть кры- ши (фронтального дома).
31	По улице Клейменовой на надвиг- ности Миса Бенедиктова № 20.	1	Варшавы разрушена часть кры- ши (фронтального дома).
32	По улице Рыбной на надвигности Миса Бенедиктова № 1	1	Зажигательный снаряд, упал на св. но была потушена.

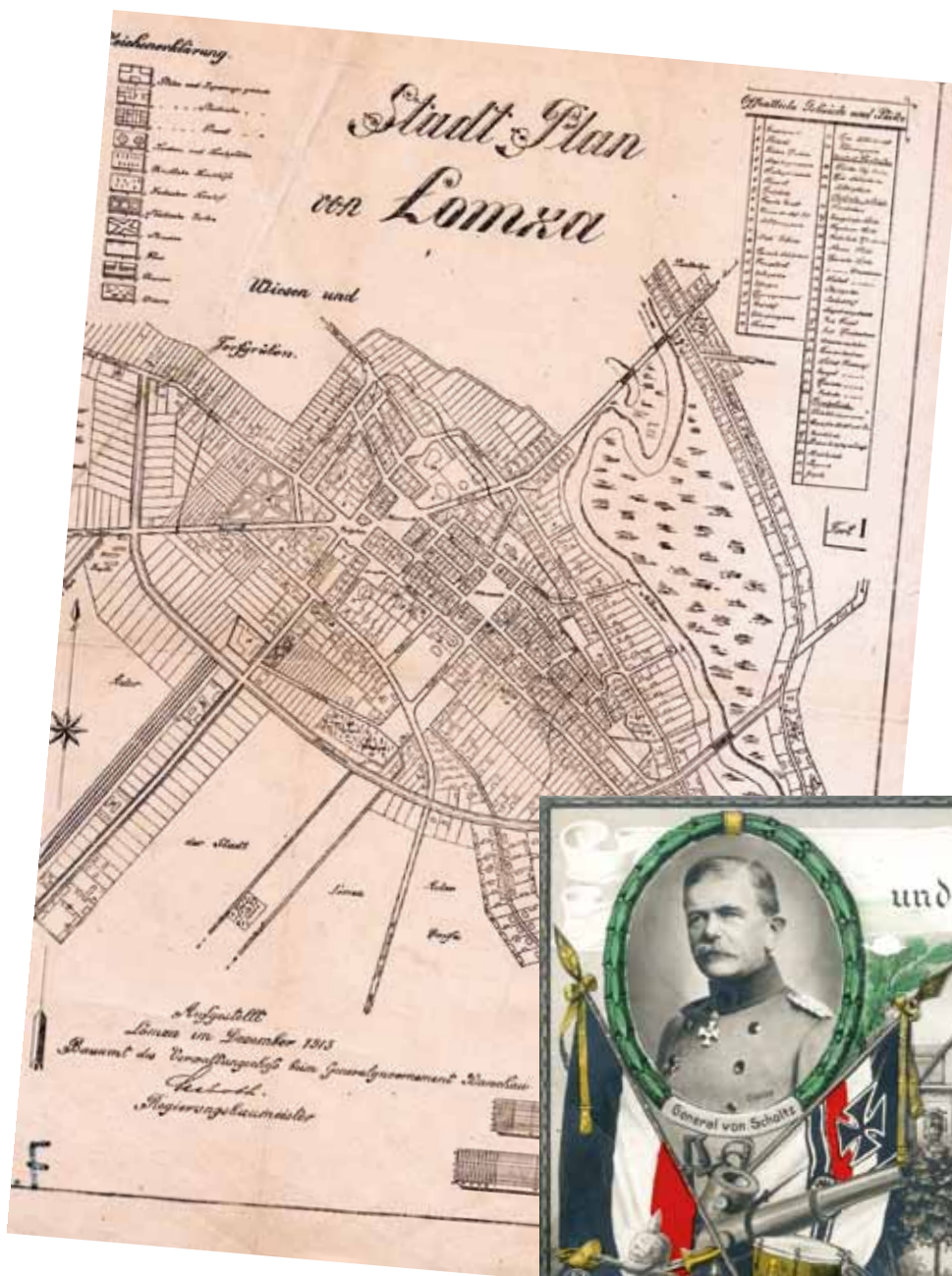
Wykaz strat w mieście Łomży poniesionych w wyniku
bombardowania niemieckiego w dniu 6 kwietnia 1915 r.
(APŁ, Zarząd Policmajstra Łomżyńskiego, sygn. 491, k. 723-724)

„Gazeta Powiatowa” – pismo z okresu okupacji niemieckiej w czasie I wojny światowej
(APBŁ, Naczelnik Powiatu Łomżyńskiego)

578. ŁOMŻA - Alter Markt

Pocztówka niemiecka z 1916 roku przedstawiająca Stary Rynek w Łomży
(ze zbiorów W. Chrostowskiego)

Niemiecki plan Łomży z 1915 roku
(APŁ, Akta Miasta Łomży, sygn. 29)

Pocztówka niemiecka z 1916 roku przedstawiająca na tle Łomży gen. von Scholtz dowódcę wojsk niemieckich, które zajęły Łomżę
(ze zbiorów W. Chrostowskiego)

**Obóz internowanych legionistów
Łomża, 1918 r.**

(APŁ, Zbiór fotograficzny, sygn. 99)

N. 27

60

MINISTERSTWO
OPIEKI SPOŁECZNEJ
I
OCHRONY PRACY.
WARSZAWA.

dn. 26 MARCA 1918

SPRAWOZDANIE.

Na skutek zlecenia Ministerstwa C.S. i O.P. wydelegowani urzędnicy Ks. Wacław Blizniński i p. Marjan Olszowski zwiedzili obozy internowanych, w dn. 23 b.m. w Benjaminowie, w dn. 24 b.m. i 25 b.m. w Łomży.

W Benjaminowie znajdowało się oficerów 57, żołn. ord. 34

W Łomży " " " " 948

W Werl w/g zebranych danych " 19 " 8

w Magdeburgu " 2 " -

" 78 " 950

R a z e m

Po zbadaniu warunków życia internowanych legionistów w Benjaminowie i Łomży, delegaci stwierdzają następujący stan rzeczy:

Kwatery pod względem objętości i higieny znajdują się w stanie zadowalającym.

Szpital w Łomży prowadzony jest dobrze.

Odżywianie żak w Benjaminowie, jak w Łomży co do ilości i jakości jest stanowczo niedostateczne.

Stan moralny internowanych ze względu na uszanowanie. W obu obozach cały dzień nowymi zajęciami, na które składają się: ćwiczenia, kursy średnie, kursy techniczne, wojakowe, nauka języków, gimnastyka, fechtunek, taniec, teatr, foot ball, i t.d.

61

preliminarny szynocielowy tylko na przeciąg dwóch tygodni, preliminarz co do odzieży i innych wydatków na czas dłuższy.

Na dodatki szynocielowe, związane z brakiem cukru, niedostateczną ilością tłuszczów i chleba, oraz na inne drobne wydatki, przysyła się na osobę dziennie Mk. 2.-

W preliminarzu poniższym nieznacznie się różnił p. trzeby oficerów i żołnierzy Pol. Korpusu Posiłkowego:

Osoba	1008 dni 14 Mk. 2	-	29904.- Mk.
skóry, szeldek	par 150	" 30	- 4500.- "
przysław	" 10	" 40	- 400.- "
butów	" 100	" 85	- 8500.- "
Bielizny-kompletów	250	" 30	- 7500.- "
ubrań i palt	100	" 300	" 30000.- "
zapasów w gotówce dla osób	- 100	" 50	- 5000.- "
1-miesięczne utrzymanie przejeżdżającego wozem dla inwalidów i zwalanych			1500.- "

R a z e m 85404.- "

Trzech internowanych pod względem zdrowia znajdują się w stanie groźnym, wobec czego kuleży i lekarze proszą o niezwłoczne wyłączenie ich do szpitala w Zakopanem

Osoby te są zagrożone gruźlicą:

1. Kapitan Koo / w Benjaminowie / z przestrzaloną wątrobą,

Sprawozdanie Ministerstwa Opieki Społecznej z wizytacji obozów internowanych Legionistów w Benjaminowie i Łomży w dn. 25 marca 1918 r.
(AAN, Gabinet Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego, sygn. 34. s. 60-62)

OKRES MIĘDZYWOJENNY

Po pierwszej wojnie światowej Łomża została ośrodkiem powiatowym, a od 1920 roku miastem wydzielonym z powiatu, w utworzonym w 1919 roku województwie białostockim. W dniu 1 kwietnia 1939 roku powiat łomżyński (oraz ostrowski i ostrołęcki) włączone zostały do województwa warszawskiego.

4 maja 1919 roku odbyły się pierwsze, w wolnej Polsce, wybory do Rady Miejskiej. Do Rady Miejskiej Łomży wybrani zostali: Kazimierz Antosiewicz, Romuald Bielicki, Kazimierz Bronowicz, Aleksander Cholewiński, Berek Cukierbraum, Adam Dardziński, Abram Domowicz, Hirszt Epsztejn, Herman Frenkiel, Szymon Goldlust, Pinches Geist, Abram Grinberg, Mojżesz Goldman, Karol Jaroszyński, Franciszek Hryniewicz, Stanisław Komornicki, Apolinary Karaszewski, Natan Kasztelański, Herszt Markiewicz, Hirszt Mark, Rubin Pużyc, Kazimierz Ryntfłeszt, Stefania Skarżyńska, Władysław Żalek. Magistrat ukonstytuował się 28 sierpnia 1919 roku. Burmistrzem (później prezydentem) pozostał, powołany na to stanowisko 19 lutego 1919 r., Władysław Świdorski, a jego zastępcą Hirszt Epsztejn, ławnikami: Aleksander Antosiewicz, Bolesław Kieżyński i dr Szymon Pełtyn.

Okres międzywojenny to czas niewielkiego rozwoju miasta, będącego miastem rzemiosła, handlu, drobnego przemysłu, siedzibą licznych szkół i kilku drukarni. Dla porównania w II połowie XIX wieku, kiedy to miasto było siedzibą guberni (1867-1914) liczba ludności potroiła się i wynosiła w 1913 roku 26 700 (bez wojska skoszarowanego), natomiast w 1939 roku liczba mieszkańców Łomży wynosiła 27 854 osób. Ważną datą w tym okresie był rok 1925, gdy utworzona została Diecezja Łomżyńska, a wcześniej w 1919 roku Seminarium Duchowne.

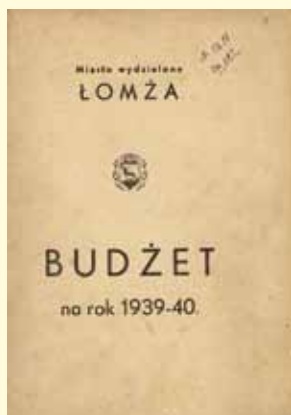

**Władysław Świdorski,
Prezydent Łomży
w latach 1919-1934**
(APŁ, Zbiór fotograficzny, sygn. 266)

Ważne miejsce w życiu mieszkańców Łomży w okresie międzywojennym zajmował 33 Pułk Piechoty, utworzony 22 grudnia 1918 roku, w oparciu o rekruta pochodzącego z byłej guberni łomżyńskiej oraz znajdujące się na terenie Łomżyńskiego Okręgu Wojskowego (utworzonego 30 listopada 1918 r.) kompanie POW. Pierwszym dowódcą został płk Bronisław Kapliński. Jednostka stacjonowała w carskim zespole koszarowym, powstałym pod koniec XIX wieku przy Szosie Śniadowskiej (dziś Al. Legionów) i liczyła wówczas 51 oficerów, 38 podoficerów i 1297 szeregowych. 1 sierpnia 1919 roku jej oddziały wyruszyły na front wojny polsko-bolszewickiej, z którego powróciły, uczestnicząc m. in. w obronie Warszawy, w sierpniu 1920 roku. Pułk wsparł Józefa Piłsudskiego podczas zamachu majowego w 1926 roku. 1 września 1939 roku jednostka wyruszyła do ostatniej już walki, z której nigdy nie miała powrócić w mury swoich koszar.

Pułk stanowił ważny element życia kulturalnego i społecznego miasta. Cywilni mieszkańcy korzystali z pułkowej biblioteki i czytelnicy czasopism, wojsko organizowało kursy dokształcające dla najbardziej potrzebujących, orkiestra pułkowa była organizatorem darmowych koncertów muzycznych. Właściwie żadne święto, impreza kulturalna, ważne wydarzenie w życiu miasta nie mogło odbyć się bez udziału wojska. Stacjonowanie w mieście bojowej jednostki „pierwszorzutowej”, czyli przeznaczonej do bezpośredniej obrony granicy państwa, z jej dowództwem i sztabem, było powodem niezmiernej dumy mieszkańców Łomży, a także nobilitacją dla jej władz.

Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925, s. 140-141.

Wieża Ratusza, 1938 r.
(APŁ, Dokumenty J. Felczaka)

3

Miasto Łomża, położone na lewym brzegu Narwi w odległości 42 km. od granicy niemieckiej i 150 km. od Warszawy, zajmuje obszar ca 1500 ha powierzchni, w tym terenów gęsto zabudowanych 250 ha, luźno zabudowanych 350 ha, niezabudowanych 900 ha. *z czego nie zabud.*

Ludność miasta wg. powszechnego spisu z r. 1931 wynosi 25065, na dzień 1 grudnia 1938 r. 27854 bez wojska skoszarowanego. *27163*

Wg wyznania ludność dzieli się na:

rzymsko-kat.	63,25%
ewangelicko-augsb.	1,15%
prawosławne	0,10%
możeszowe	35,20%
i inne wyznania	0,30%

Mieszkańców powyżej 18 lat jest 17827 osób, czyli 64%, z tego:

zawodowo czynnych	8557 osób
biernych	9270 „

Ludność zawodowo czynna (8557 osób) wg klasyfikacji przyjętej w statystyce urzędowej dzieli się na:

robotników	50,4% ✓
rzemieślników	15,8% ✓
urzędników i pracowników umysłowych	14,6%
kupców	11,3%
rolników	3,2%
inne zawody	3,0%
wolne zawody	1,7%

Wg danych Publicznego Biura Pośrednictwa Pracy stan bezrobocia przedstawia się jak następuje:

	na dz. 22. XI 37 r.	na dz. 15. I 38 r.
Zarejestrowanych bezrobotnych	517	623
W tym: zatrudnionych	354	105
korzystających z zasiłków ustawo- wych	14	170
posiadających prawo do zasiłków ustawowych, lecz jeszcze nie po- bierających zasiłków	140	130
poszukujących pracy	9	218

Opis miasta Łomży z 1939 roku
(APŁ, Akta miasta Łomży, t. II, sygn. 12, k. 3-5)

Sąd Okręgowy na ul. Dwornej. Budynek obecnie nieistniejący
(NAC, sygn.1-B-541)

24

Wykaz list Sejmowych, ważne zgłoszonych w 7 Okręgu Wyborczym, i pełnomocników tych list oraz ich zastępców. 1922.

Nazwa listy	Nr. listy	Pełnomocnik listy	Zastępca pełnomocnika listy
Nr 1 Polskie Stronnictwo Ludowe		Józef Bargulski w. Kelnowo gm. Drodzów pow. Łomżyński	Aleksander Wykowski wój. gm. Drodzów pow. Łomżyńskiego
Nr 2 Polska Partia Socjalistyczna		Jan Łachowicz, Łomża ul. Krótka 2.	Mieczysław Czarnecki Łomża, Krótka 1
Nr 3 P. S. L. Wyzwolenie i Lewica Ludowa		Władysław Kadłowski w. Czeremcha gm. Drodzów pow. Łomżyński (Łomża plac Zamiatowski 37)	Teofil Marjak, Piatnica gm. Drodzów pow. Łomżyński
Nr 4 Ogólny Żydowski Związek Robotniczy w Polsce		Felicja Brzezinska Łomża Plac Zamiatowski	Mieczysław Budnik Łomża, Wąjska 10
Nr 6 Chrześcijański Związek Jedności Narodowej		Kazimierz Winiński Łomża Dworna 24	Franciszek Kiepski Łomża, Polowa 26
Nr 11 Żydowski Robotniczy Komitet Wyborczy		Herman Prokai Łomża, Szkolna 12	Nowak Wybranicki Łomża, Rządowa 17
Nr 12 Polskie Centrum		Adam Zieliński Łomża Szosa Siodłowska dom Włodarskiego	Włodzisław Radziwiński Piatnica
Nr 15 Chłopskie Stronnictwo Radykalne		Antoni Łankowski w. Szeszarki pow. Kolneński gm. Jedwabno	Stanisław Sokalski w. Janów gm. Kopyki pow. Łomżyńskiego
Nr 16 Blok Mniejszości Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej		Janielei (val Jakób) Gielczyński Łomża, Rządowa 16	Hersz Mark Łomża Stary Rynek 16
Nr 20 Żydowski Demokratyczny Blok Ludowy		Berek Cukierbaum Łomża, Końska 4	Eliasz Markiewicz Łomża Stary Rynek 10
Nr 23 Zjednoczony Komitet Wyb. Poale Sjon i Cejre Sjon		Janielei-Mortka Korn Łomża, Rządowa 2	Freja Głucka Łomża, Długa 8

Niniejszą listę pełnomocników i ich zastępców Komunikuję Komisji Obradowej do wiadomości, nadmienając, że powyżej wymienieni pełnomocnicy względnie ich zastępcy mają prawo w myśl art. 63 Ord. Wyb. do Sejmu zgłaszać sprawozdania i ich zastępców po jednym do każdej Komisji, którzy będą obecni przy głosowaniu.

Uwierzytelniam podpis powyższych pełnomocników i ich zastępców nie jest potrzebny.

Zawrzeszcieśności sprawozdania przesłane są w art. 63, 64 ust. 1 i 3, 75 ust. 1, 82 ust. 2 i 80 ust. 3 i 4 Ord. Wybor. do Sejmu.

Przewod. Burz. Kom. Wyb. 7 Okręgu
Sędzia Wysocki.

Wykaz list wyborczych do Sejmu w 1922 roku, zgłoszonych w okręgu wyborczym Nr 7 w Łomży
(APL, Okręgowa Komisja Wyborcza do Sejmu i Senatu w Łomży, sygn. 1, k. 21)

Ingres nowego biskupa łomżyńskiego Romualda Jałbrzykowskiego, styczeń 1926 r. Biskup łomżyński ks. Romuald Jałbrzykowski (w mitrze z pastorałem w ręku) wygłasza przemówienie
(NAC, sygn. 1-R-81-1)

***Ingres nowego biskupa
łomżyńskiego
Romualda Jałbrzykowskiego***
(NAC, sygn. 1-R-81-4)

Pałac biskupi w Łomży. Widok zewnętrzny pałacu, 1926 r.
(NAC, sygn. 1-U-3794)

ŚREDNIN KOED.
KOŁA HANDLOWA

z 4-tą klasą specjalną
LŚNIEJ MACIERZY SZKOLNEJ
o m i y, ul. Zjazd 10 tel. —
Nr 1421/35.

Łomża, dnia 12 października 1935 r.

11/14 2

Do
Pana Inżyniera Powiatowego

w Łomży

Dyrekcja Szkoły, załączając przy niniejszym dwa plany
naszej Szkoły prosi uprzejmie o wydanie urzędowego zaświadczenia
o użyteczności budynku na Szkołę w myśl naszego pisma Nr. 1202/35
z dnia 4-go września b.r.

załączniki.

Dyrektor Szkoły

H. Namysłowski
/ H. Namysłowski /

Szkoła Powszechna na ul. Rybaki
(APŁ, Dokumenty J. Felczaka)

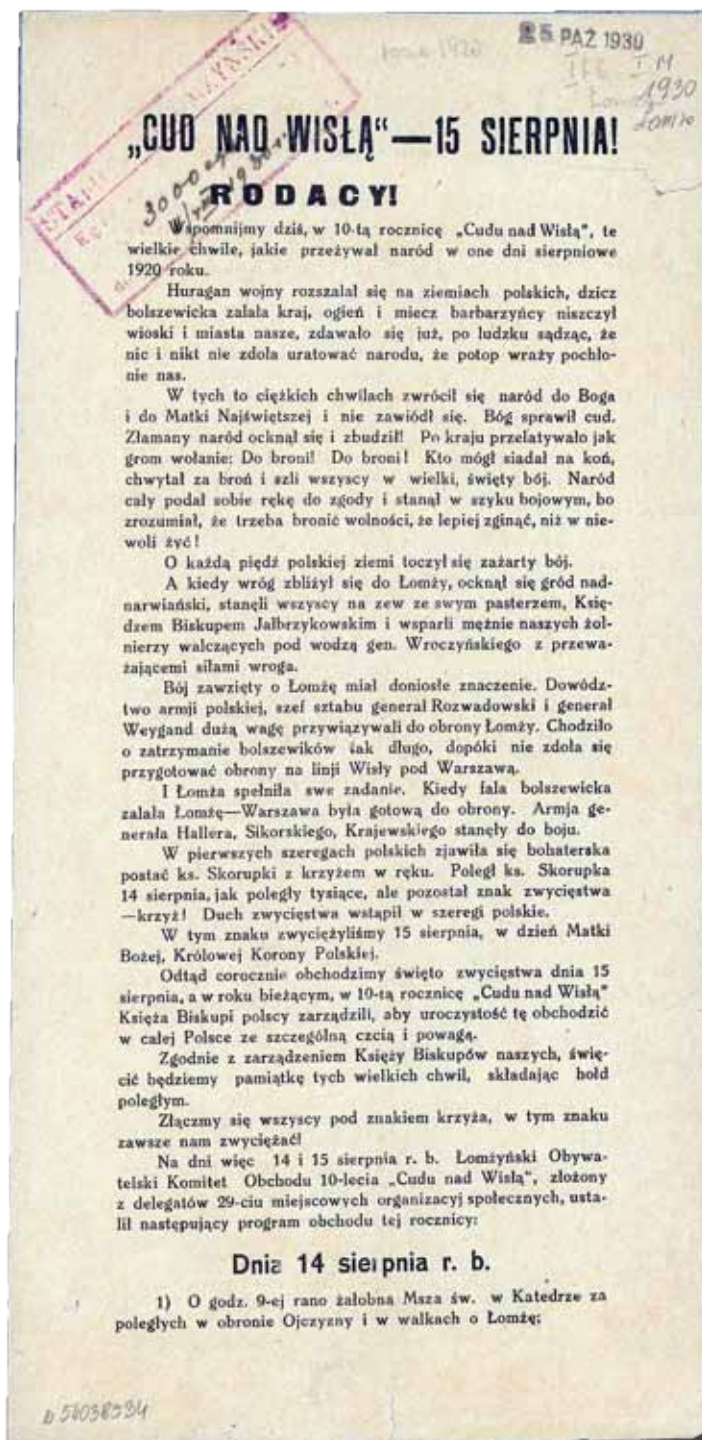
**Pismo w sprawie dopuszczenia budynku szkoły handlowej
do użytku, 12.10.1935 r.**

(APŁ, Akta miasta Łomży, sygn. II – 47)

Kapelan 33 Pułku Piechoty ks. Ludwik Brydacki, przed kościołem garnizonowym Wniebowzięcia, nieistniejącym (NAC, sygn. 1-W-32)

**Odezwa z 1930 roku w 10-tą rocznicę
cudu nad Wisłą**
(Biblioteka Cyfrowa „Polona”)

W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

W czasie II wojny światowej miasto podzieliło tragiczne losy Polski. Było nieprzerwanie bombardowane przez lotnictwo niemieckie od 3 do 10 września 1939 roku. W dniach 7-10 września miała miejsce bitwa pod Łomżą, której bronił 33 pułk piechoty stacjonujący w mieście. Po przegranej bitwie do miasta wkroczyli Niemcy, którzy pozostali w nim do 27 września 1939 r. Na mocy paktu Ribbentrop – Mołotow Łomża wcielona została do Białoruskiej Republiki Radzieckiej. Okupacja sowiecka trwała od 27 września 1939 roku do 22 czerwca 1941 roku. Wówczas to wielu mieszkańców miasta i okolic deportowano w głąb ZSRR, skąd większość nie powróciła. 22 czerwca 1941 roku do miasta ponownie wkroczyli Niemcy i nastął mroczny okres okupacji hitlerowskiej.

W okresie 1939-1944 liczba ludności zmalała dwu i półkrotnie (1939 r. – 27 854; 1945 – 11 142). Do liczby Polaków deportowanych i wymordowanych przez władze sowieckie dołączyły ofiary terroru hitlerowskiego. Hitlerowcy oprócz wielu Polaków wymordowali niemal wszystkich mieszkańców miasta pochodzenia żydowskiego, stanowiących w 1939 roku 35,2% ogółu mieszkańców. Samo miasto uległo zniszczeniu prawie w 70%. Zniszczone zostały budynki śródmieścia i przy ulicach położonych bliżej Narwi, w tym: kościół ewangelicki. Łomża została oswobodzona z okupacji hitlerowskiej 13 września 1944 roku.

Wrzesień 1939 rok, Stary Rynek
(Ze zbiorów M. Kaczyńskiego)

Plan Miasta Łomży -1940 r.
(APŁ, Akta miasta Łomży, t. II, sygn. 16)

Czerwiec 1941 rok, ul. Polowa, siedziba NKWD
(Ze zbiorów M. Kaczyńskiego)

Landrat (Kreiskommissar)
Kreisbauernführer
Lomscha

Lomscha, den 26. Juli 1944.

Herrn
Bürgermeister (Stadtkommissar)

Lomscha.

Das Lebensmittel Einzelhandelsgeschäft Oskar Scheffler hat in letzter Zeit unter normalen Verhältnissen 27 Angestellte und Arbeiter beschäftigt. Nachdem die Arbeiten an der roten Linie durchgeführt werden, ist es doch unbedingt notwendig, den Betrieb Scheffler fortzuführen. Um dies in dem Lebensnotwendigen Umfang tun zu können, braucht Scheffler von seinen Polen folgende:

Sipp, Jadwiga geb. 23.3.1916
Pisarska, Zofia " 13.7.1924
Nitkiewicz, Leokadia geb. 18.11.1917
Borawska, Adela geb. 7.7.1918
Karaszewska, Halina geb. 5.6.
Bajkowska, Jadwiga, geb. 9.6.
Grajewska, Janina, geb. 5.7.
Smolinski, Stanislaw geb. 18
Wyrzykowska, Danuta geb. 16.1
Jarscinsky, Irena
Tomaszewska, Jadwiga

Ich bitte, für jeden dieser Polen eine
auszustellen, daß die Heranziehung zu den Bauern
bleibt.

Der Kreisbauernführer
Im Auftrage:

F. Kyr

Zapotrzebowanie na polskich robotników

(APL, Akta urzędów, przedsiębiorstw
i instytucji z m. Łomży, sygn. 10, k. 8)

10000

**Eigenhändige Unterschrift des Personalausweis -
Inhabers**
Własnoręczny podpis posiadacza paszportu
Leokadia Nitkiewicz

Name und Vorname
Nazwisko i imię
Leokadia Nitkiewicz

Geburtsdatum und -ort
Data i miejsce urodzenia
1899 r. Lomscha

Wohnung
Miejsce zamieszkania
Lomscha

Profession
Zawód
Handlerin

Religion
Wyznanie
röm.-katholisch rzym.-kat.

Staatsangehörigkeit
Przynależność państwowa
polnisch polska

Ort und Zeit der Ausstellung
Miejsce i czas wydania
Lomscha, 4. September 1944

Unterschrift
Podpis
[Signature]

**KOMISARYCZNY BURMISTRZ
M. ŁOMŻY**

Niemiecki dowód tożsamości z 1941 r.

(Ze zbiorów W. Surawskiego)

Bezirk Białystok.
Kreis Lomscha

	<i>Amtsbezirke und Gemeinden</i>	<i>Größe km²</i>	<i>Anzahl der Einwohner</i>	<i>Anzahl der Ortschaften</i>
1	<i>Stadt Lomscha</i>	14	32 416	5
	<i>Amtsbezirk Czyżew</i>			
2	<i>Boguty</i>	91	5101	58
3	<i>Czyżew</i>	102	7082	68
4	<i>Nur</i>	45	4604	16
5	<i>Szulborze Kotły</i>	81	5890	35
	<i>Zusammen</i>	325	22677	127
	<i>Amtsbezirk Jasienica</i>			
6	<i>Andrzejewo</i>	60	4242	23
7	<i>Jasienica</i>	162	7516	21
8	<i>Zaremby Kości.</i>	112	5768	37
	<i>Zusammen</i>	334	17524	81
	<i>Amtsbezirk Jedwabno</i>			
9	<i>Jedwabno</i>	151	8482	12
10	<i>Nizna</i>	143	7898	10
11	<i>Stadt Jedwabno</i>	11	1684	4
	<i>Zusammen</i>	305	16042	26
	<i>Amtsbezirk Kolno</i>			
12	<i>Berkowo</i>	104	4034	11
13	<i>Czerwone</i>	185	9057	33
14	<i>Stadt Kolno</i>	25	3671	1
	<i>Zusammen</i>	314	16742	45
	<i>Amtsbezirk Kulesze</i>			
15	<i>Piszczaty</i>	198		
	<i>Amtsbezirk Lomscha</i>			
16	<i>Drzadowo</i>	162		
17	<i>Kupiski</i>	158		
	<i>Zusammen</i>	300		
	<i>Amtsbezirk Mały Płock</i>			
18	<i>Rogienice</i>	198		
	<i>Amtsbezirk Miastkowo</i>			
19	<i>Miastkowo</i>	92		
20	<i>Szczepankowo</i>	122		
	<i>Zusammen</i>	218		
	<i>Amtsbezirk Rutki</i>			
21	<i>Zemudy</i>	211		
22	<i>Rutki</i>	154		
	<i>Zusammen</i>	365		
	<i>Amtsbezirk Śniadowo</i>			
23	<i>Śniadowo</i>	140		
24	<i>Lubotyń</i>	171		
	<i>Zusammen</i>	311		
	<i>Amtsbezirk Szepietowo</i>			
25	<i>Pieruty</i>	183	8788	41
26	<i>Kiełkowo</i>	117	7130	37
	<i>Zusammen</i>	300	15918	84
	<i>Amtsbezirk Stawiski</i>			

**Wykaz miejscowości w okręgu
łomżyńskim w latach 1941-1944**

(APŁ, Akta urzędów, przedsiębiorstw
i instytucji z miasta Łomży, sygn. 5, k. 1)

Ruiny kościoła ewangelickiego, ok. 1950 r.
(Ze zbiorów M. Kaczyńskiego)

PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Lata powojenne to trudny okres odbudowy i instalowania się nowej władzy. Łomżę jako siedzibę powiatu, w lipcu 1945 roku, wcielono ponownie do województwa białostockiego. Miasto straciło odrębność administracyjną. W latach 1946-1975 odbudowywana jest najstarsza część miasta. Powstają nowe osiedla mieszkaniowe – Osiedle Waltera (obecnie Dmowskiego), osiedle Waryńskiego (obecnie Bohaterów Monte Cassino). Po 1960 roku powstają liczne zakłady przemysłowe – m.in. Zakłady Ziemniaczane (1964), Browar (1968), Rozlewnia Gazu Płynnego (1969), Fabryka Mebli (1972). Pod koniec lat sześćdziesiątych rozpoczęto budowę zakładów bawełnianych, uruchomionych częściowo w 1971 roku, które po pełnym rozruchu w 1976 roku zatrudniały 3 300 osób. W 1969 roku następuje uruchomienie komunikacji miejskiej. Miasto odradza się powoli, ale systematycznie. Na początku lat 70. liczy prawie 30 000 mieszkańców.

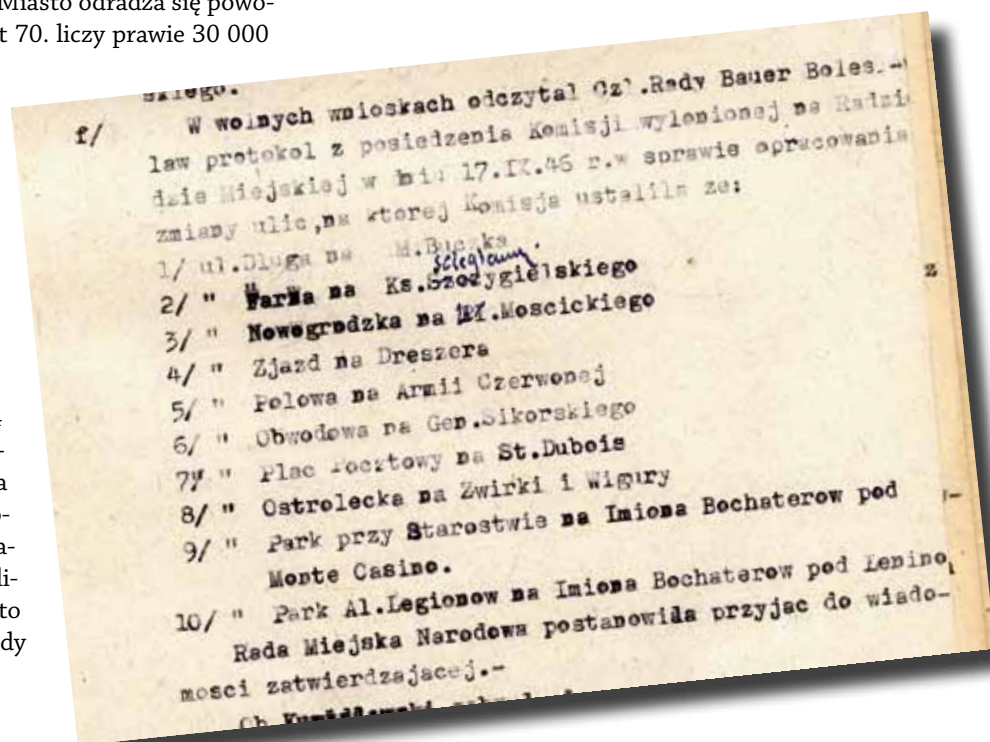
Rok 1975 to przełom w rozwoju powojennej Łomży. Miasto staje się stolicą województwa łomżyńskiego. W latach 1975-1999 następuje gwałtowny wzrost gospodarczy oraz rozwój budownictwa mieszkaniowego i ponad dwukrotny wzrost liczby mieszkańców. Powstaje dzielnica Południe, która jest osiedlem budownictwa wielorodzinnego. W przyłączonej do Łomży w 1954 roku wsi Łomżyca rozwija się budownictwo jednorodzinne. Łomża rozrasta się w kierunku zachodnim i południowym. Obszar terenów zainwestowanych ulega podwojeniu. Funkcję stolicy województwa łomżyńskiego miasto pełni do 31 grudnia 1998 roku, kiedy

to w wyniku nowego podziału administracyjnego kraju zostaje włączona do województwa podlaskiego.

W 1999 roku liczba mieszkańców wynosiła 64 915, osiągając rekordową ilość 66 265 w 2001 roku. Od tego roku liczba mieszkańców systematycznie, chociaż w powolnym tempie, spada (2016 r. – 62 802).

Zmiany gospodarczo-polityczne początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku spowodowały, że większość zakładów przemysłowych powstałych w latach 60-tych została zlikwidowana lub przeszła w ręce prywatne.

XXI wiek to przynależność Łomży do województwa podlaskiego (pierwszy raz w historii) jako powiat grodzki oraz stolica powiatu ziemskiego.

Wyciąg z protokołu posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Łomży w dniu 9 września 1946 r.

(APŁ, Zarząd Miejski w Łomży, sygn. 3, k. 41)

1. Pr. 18/1.

7

W Y K A Z

budynków państwowych w Łomży

Miejscowość	U l i c a	Przeznaczenie budynku	Z n a k evidencyjny	Grupa	U w a g i
Łomża	Okrzei	Drukarnia O.M.T.U.R.	III.-4X-1	A	użytkow.
Łomża	Barnatównia	Państw.Gim.i Liceum Ogólnokształcące	III.-5X-2	A	użytkow.
Łomża	Dwórna	Sąd Okręgowy	III. 5X-3	A	tylko plac
Łomża	Pl.Kościusz.	Byłe Państw.Gim.Zems.	III. 5X-4	A	do remon.
Łomża	Al.Legionow	Państw.Gim.i Liceum Przem.Drzewnego	III. 5X-5	A	użytkow.
Łomża	Pl.Kościusz.	Komisariat Policji Państwowej	III. 5X-6	A	do remon.
Łomża	ul.Zjazd	Państw.Gimnaz.i Liceum Ogólnokształcące	III. 5X-7	A	użytkow.
Łomża	ul.Dwórna	Narodowy Bank Polski	III.-5X-8	B	użytkow.
Łomża	Ul.St.Konwy	Państw.Liceum Pedag.	III.-5X-9	A	do rozb.
Łomża	Ul.St.Konwy	Bursa Szkoły Przem.Drzew.	III.-5X-10	A	do rozb.

Wykaz nieruchomości państwowych w Łomży 1946 r.

(APŁ, Starostwo Powiatowe Łomżyńskie, sygn. 112, k. 7)

OGŁOSZENIE

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Łomży podaje do wiadomości, że dnia 17 czerwca r. b. o godz. 17-ej odbędzie się w sali konferencyjnej Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łomży przy ul. Armii Czerwonej Nr. 5

I-SZA SESJA MIEJSKIEJ RADY NARODOWEJ

z następującym porządkiem dziennym:

1. Otwarcie 1-szej Sesji Miejskiej Rady Narodowej.
2. Wybory Przewodniczącego i Sekretarza Sesji.
3. Referat: „O zadaniach i funkcjonowaniu terenowych organów jednolitej władzy państwowej”.

Ad.p.IV.

Burmistrz Siejko w krótkich słowach poinformował Radnych w sprawie wydzielenia miasta z powiatu o wysłaniu różnych dokumentów.

Następnie wywiązała się obszerna dyskusja w której zabierali głos Starosta Pow.Ob.Dymowski, Radni, Sadkowski, Debowski, Skrzeczyński, Bauer, Dobrenko i inni z konkluzji której wyrazili jednogłośnie, że popierają jeszcze raz uchwałę powziętą w sprawie wydzielenia miasta na posiedzeniu w dniu 10 marca 47 r. prot. Nr. 2/47, p. IV.

Ad.p.V.

Burmistrz Siejko poinformował zebranych Radnych w sprawie włączenia do miasta wsi Skowronki, która była w granicach gm. Kupiski, a w czasie okupacji została przydzielona do Łomży.

Po obszernej dyskusji M.R.N. postanowiła jednogłośnie wcielić do terenu m. Łomży wies Skowronki łączące się z przedmieściem tut. miasta. Wies /osiedle/ tak pod względem gospodarczym jak i kulturalnym jest związane ściśle z miastem.

Ad.p.VI.

Ref. Kwater, Czerwone - w krótkich słowach poinformował

prezjumu obrad Miejskiej Rady Narodowej.

o wzięcie udziału w Sesji.

PREZYDIUM
Miejskiej Rady Narodowej.

TOWARZYSZE! OBYWATELE!

ROBOTNICY! CHŁOPI! INTELIGENCI! KOBIETY! MŁODZIEŻY!

W 60-tą rocznicę obchodu 1-go Maja manifestować będziemy pod hasłem **WZMOŻONEJ WALKI O POKÓJ** w jednym szeregu z narodami **ZWIĄZKU RADZIECKIEGO**, krajów **Demokracji Ludowej**, w jednym szeregu z **wszystkimi postępowymi i pokojowymi SIŁAMI ŚWIATA**. Wolę pokoju zadokumentujemy wykonaniem planów produkcyjnych w przemyśle, handlu i rolnictwie, wzmocnieniem sojuszu robotniczo-chłopskiego, wzmocnieniem Polski Ludowej budującej socjalizm.

Będzie to nasz wkład w dzieło pokoju.

PROGRAM OBCHODU ŚWIĘTA 1-GO MAJA

Dnia 30. IV. b.r.

1. godzina 14-ta uroczysta akademie w sali kina „Uciecha”.

Dnia 1. V. b. r.

1. godz. 10-ta. Zbiórka na placu Zambrowskim wszystkich biorących udział w manifestacji 1-szo majowej.
2. godz. 10 do 10.45. Wiec na placu Zambrowskim.
3. godz. 10.50. Pochód ulicami miasta: Giełczyńska, Żeglückiego, M. Buczka, Stalingradzka, Armii Czerwonej, Sienkiewicza.
4. godz. 11.20. Przyjęcie defilady przy ul. Stalingradzkiej następnie rozwiązanie pochodu na pl. Sienkiewicza.
5. godz. 13. Bieg kolarski. Start: Poczta, Stalingradzka, Obwodowa, Sniadowska, Zawadzka, Zambrowska, J. Stalina, Meta: Poczta.
6. godz. 14.00 Wręczenie nagród dla zawodników.
7. godz. 15.00. Mecz piłki nożnej na stadionie nad Narwią.
8. godz. „ „ „ koszykowej „ „ „
9. godz. „ „ „ siatkowej męskiej i żeńskiej.
10. godz. 16.00. Zabawa ludowa na pl. przy ul. M. Buczka, a w razie niepogody w Świetlicy Międzyzwiązkowej.
11. godz. 14.30. Bezpłatny film dla delegatów z terenu w kinie „Uciecha”.
12. godz. 16.30. „ „ „ święta pracy z terenu, miasta Łomży, w kinie „Uciecha”.

POWIATOWY KOMITET OBCHODU 1-go MAJA WZYWA WSZYSTKICH OBYWATELI DO WZIĘCIA CZYNNEGO UDZIAŁU W MANIFESTACJACH 1-SZO MAJOWYCH.

NIECH ŻYJE 1-SZY MAJA DZIEŃ MIĘDZYNARODOWEJ SOLIDARNOŚCI MAS PRACUJĄCYCH!

Plakat 1-majowy z 1950 r.

(APL, Starostwo Powiatowe
Łomżyńskie, sygn. 15)

**Uchwała Prezydium Powiatowej Rady
Narodowej w Łomży
z 12 stycznia 1959 r.
w sprawie budowy szpitala powiatowego
w Łomży**
(APŁ, PPRN w Łomży, sygn. 68, k. 12)

UCHWAŁA Nr. 2/59

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łomży z dnia 12.I.1959 r.

Dotyczy: budowy szpitala powiatowego w mieście Łomży

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej na podstawie przepisów art. 5 i 19 punkt 9 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych Dz.U. Nr. 5, poz. 16 po przeanalizowaniu aktualnej sytuacji placówek służby zdrowia postanawia:

Wystąpić z wnioskiem do Rządu Centralnych o przydzielenie budowy szpitala w Łomży i rozpoczęcie go w roku bieżącym.

Zebrany szpital powiatowy mieści się w 3-ach budynkach rozrzuconych w promieniu 2 km na terenie miasta.

Budynek oddziału chirurgicznego i położniaczo-ginekologicznego jest nagryziony i zawilgocony, więźba dachu wymaga generalnego remontu.

Budynek oddziału męskiego i gruźlicznego jest wysoce niedopieczony. Brak jakiegokolwiek filtra między oddziałami co stwarza niebezpieczeństwo infekcji międzyoddziałowej. Powietrzność posiada cienne cienne, powierzchnia przypadająca na jedno łóżko szpitalne wynosi zaledwie 2 m. Te niedogodne warunki utrudniają personelowi lekarskiemu w codziennej pracy.

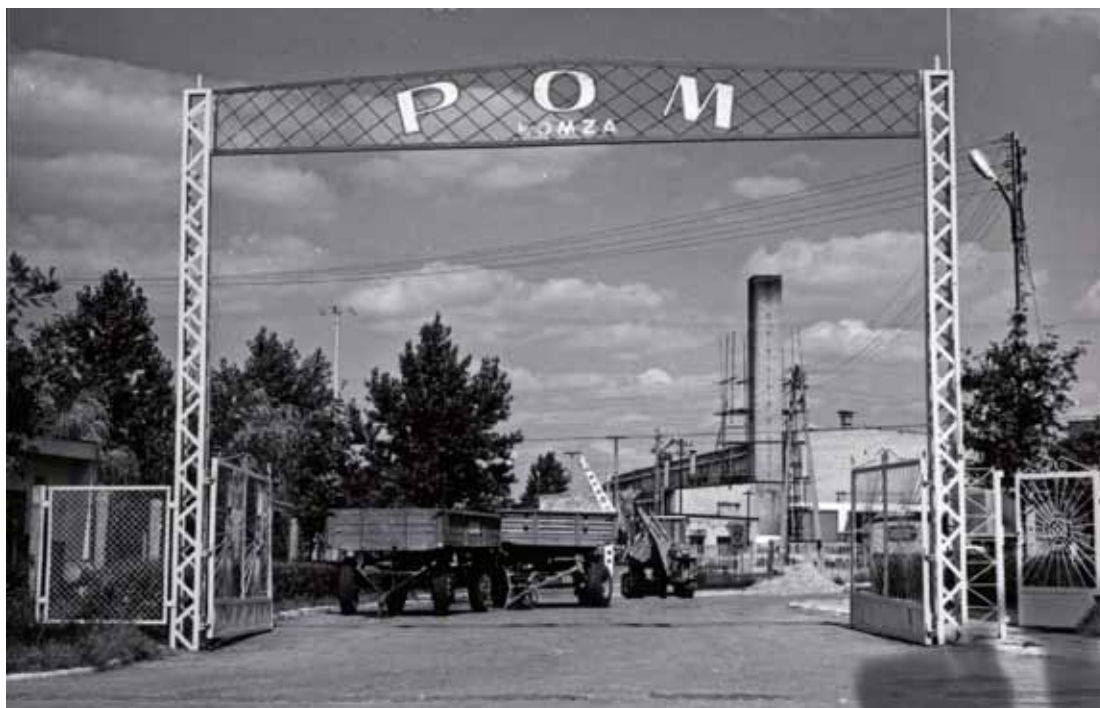
Budynek w którym mieści się oddział wewnętrzny i dziecięcy nie tylko że nie nadaje się do celów szpitalnych, ale grozi zawaleniem.

Na podstawie ostatnio przeprowadzonej inspekcji przez technicznego inspektora pracy przy Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia w Warszawie, oddział wewnętrzny i dziecięcy został uszkodzony z powodu zawalenia się, co poniosło by za sobą olbrzymie straty w sprzęcie medycznym i naraziło by na śmierć wiele osób, które by przebywały w szpitalu.

W budynku bowiem który został uszkodzony, znajdowały się oprócz oddziału wewnętrznego o liczbie 55 łóżek i oddziału dziecięcego 40 łóżek i noworodka dziecięcego, noworodka przedwzrostli-

**Nowobudujący się szpital powiatowy na ul.
Świerczewskiego (obecnie Aleja Legionów), rok 1962**
(APŁ, KW PZPR, sygn. 752)

**Państwowy Ośrodek
Maszynowy w Łomży**
(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 749, k. 22)

**Rozlewnia Gazu Płynnego,
powstała w 1969 r.,
zlikwidowana w 2017 r.**
(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 749, k. 25)

**Fabryka Mebli w Łomży
powstała w 1972 r.
Po licznych
przekształceniach została
ostatecznie zlikwidowana
w 2012 r.**

(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 749, k. 27)

**Łomżyńskie Zakłady
Przemysłu Bawełnianego
„NAREW” powstały
w 1971 r., zlikwidowane
zostały w 1991 r.**

(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 749, k. 41)

***Komunikację miejską
urochomiono w Łomży
w 1969 r.***

*(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 749)*

***Łomża, nowe budownictwo
przy ul. Długiej 1966 r.***

*(APŁ, KW PZPR w Łomży,
sygn. 752, k. 7)*

**Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski
w Łomży, 7 sierpnia 1966 r.**

**1. Przemówienie biskupa łomżyńskiego
ks. Czesława Falkowskiego**

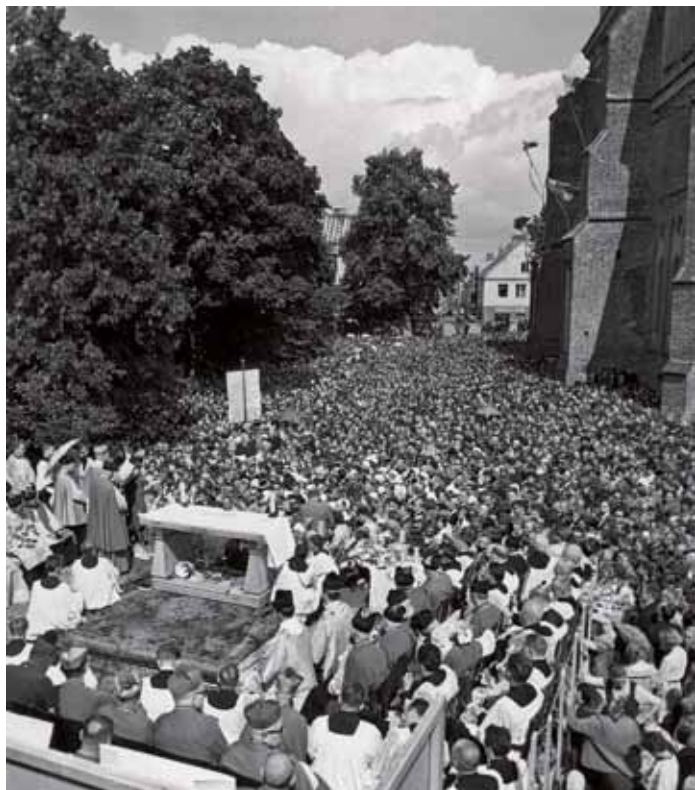
(NAC, sygn. 19-13-4)

2. Msza św. przed katedrą łomżyńską

(NAC, sygn. 19-13-18)

**3. Prymas Polski kard. Stefan
Wyszyński i księża biskupi udzielają
końcowego błogosławieństwa wiernym
zgromadzonemu na placu przed katedrą**

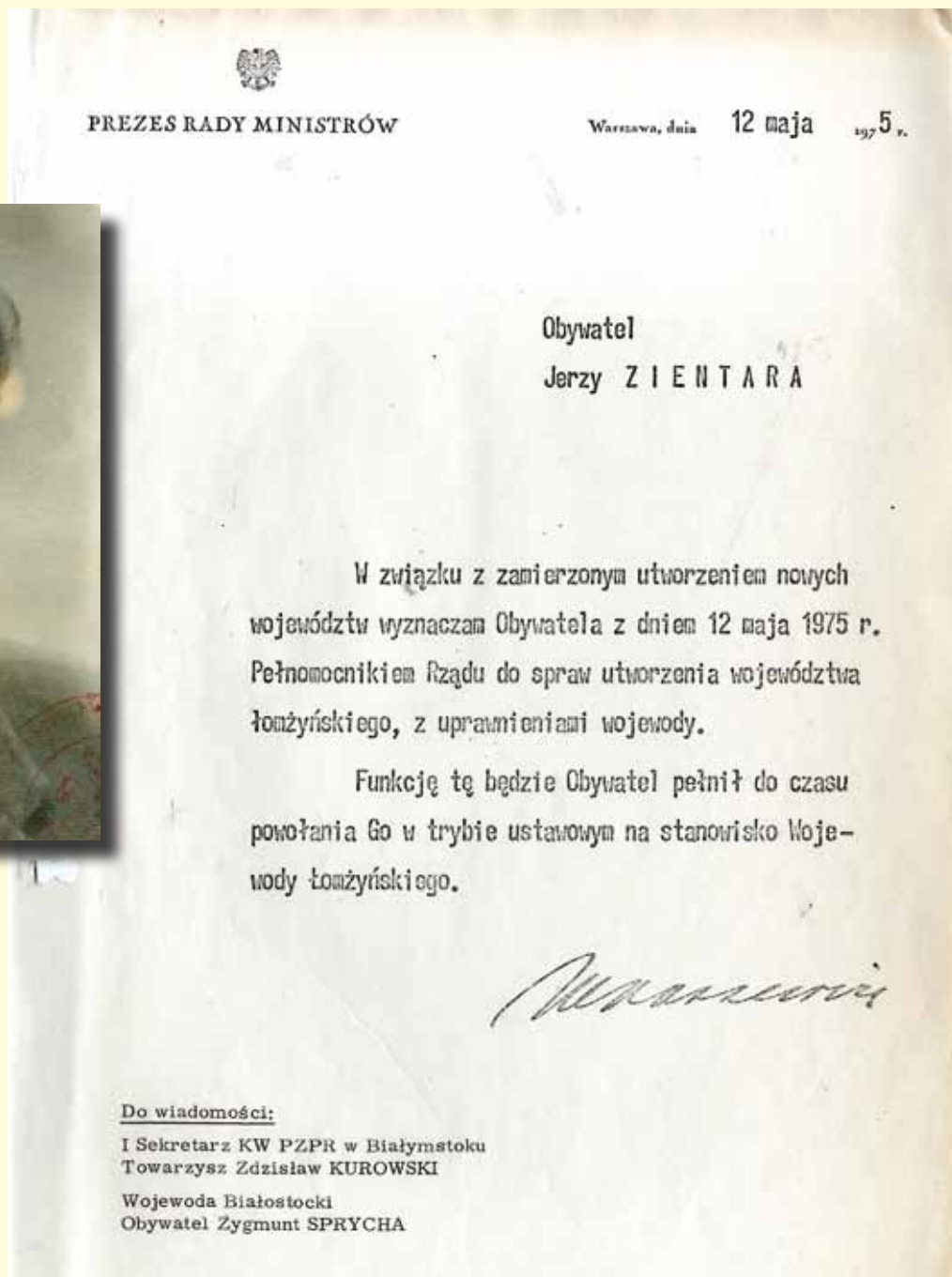
(NAC, sygn. 19-13-29)

**Jerzy Zientara, pierwszy
Wojewoda Łomżyński,
foto. ok. 1968 r.**

(Archiwum Podlaskiego Urzędu
Wojewódzkiego, Akta personalne
Jerzego Zientary)

Akt powołania Jerzego Zientary na stanowisko Wojewody Łomżyńskiego 1975r.
(Archiwum Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego, Akta personalne Jerzego Zientary)

Plakat z 1981 r.
(Ze zbiorów M. Chojnowskiego)

59

<u>S K Ł A D</u>	
osobowy Prezydium MK NSZZ "Solidarność" w Łomży.	
1. Chojnowski Marjan	- przewodniczący, lat 39, ślusarz WSS "Społem" Oddział w Łomży, b/p.
2. Mieczkowski Ireneusz	- viceprzewodniczący, lat 33, lek.wet. zatrudniony w Zakł.Weterynarii w Kolnie, członek SD.
3. Rutkowski Michał	- viceprzewodniczący, lat 24, insp.BHP w Wojew.Związku Spółdz.Mleczarskiej w Piątnicy, b/p.
4. Steckiewicz Teresa	- sekretarz, lat 44, pielęgniarka WSZZ w Łomży, członek PZPR.
5. Kozioł Andrzej	- członek, lat 30, mistrz Oddziału apretury ŁZPB "Narew" w Łomży, członek PZPR.
6. Szymanowski Józef	- członek, lat 34, nauczyciel Szkoły Podst.nr 2 w Kolnie, członek PZPR.
7. Różański Edmund	- członek, lat 51, przewodniczący KZ "Solidarność" w ŁPB w Łomży, b/p.
8. Adamski Franciszek	- członek, lat 45, lekarz weterynarii WZWET w Łomży, członek PZPR.
9. Gruszczyński Piotr	- członek, lat 29, asesor sądowy Sądu Rejonowego w Łomży, b/p.
10. Jamuik Tadeusz	- członek, lat 31, viceprzewodniczący PAK.
11. Baranowski Bogusław	- doradca, lat 31, były przewodniczący TKZ NSZZ "Solidarność" w Łomży, członek PZPR.

Skład osobowy Prezydium NSZZ Solidarność w Łomży
(APŁ, KW PZPR, sygn. 375, k. 57)

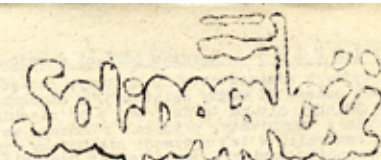
**Zarząd łomżyńskiej
SOLIDARNOŚCI w 1981 r.**

(Fot. Gabor Lorinczy,
ze zbiorów M. Chojnowskiego)

**Działacze łomżyńskiej
SOLIDARNOŚCI 30 lat później**

(Fot. M. Kaczyński, ze zbiorów APŁ)

JAK OBOCHODZIMY 1 Maja ? Zbliża się 1 Maja - Święto

[illegible]

3 MAJA - NASZE ŚWIĘTO

ogólnie okazję do zaznaczenia naszej postawy moralnej i zbliżyć się w nim dwa nader ważne wydarzenia. Są to: rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Konstytucyjność w nas to nie tylko skłonność do obecnej sytuacji, obywatelstwo to nie tylko znak towarowy, jest symbolem naszego umiłowania. Jednak w mocne rzyły prawnie, a także wolności, która nie zgory, poddać się pod autytenym władzę wierni. Ona i tarcze. Świadomość i wagi tych faktów, bardzo jasno w kontekście wolności i tak: on; pak: szonowa i władzy. Ku przep ad. Kłech 3 Maja będzie dla nas bodźcem do po kłórej jęści. Kłech 3 Maja będzie dla nas bodźcem do naszej wierności ideałom Marym i konstytucyjnym przez Kłech 4. to god. 19-taj. w Konstytucji Kłedrze. Władzy w tej urosyności pozuja swa moralne siły, wolnościowego czynu, gdy nadejdzie ku temu sposobność. Władze w Kłedrze w dniach 1 i 3 Maja będzie odpowiedziały.

Si publicumie informujemy SB - że 1 i 3 Maja jako

st. bez wiedzy i porównania z Konstytucji hierarchia

(Ze zbiorów S. Zgrzywy)

99

Jan Paweł II w Łomży, 4-5 czerwca 1991 r.

(Fot. Arturo Mari, ze zbiorów Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej)

Pieczęć okolicznościowa
(Ze zbiorów p. H. Kapuściaka)

**Strona tytułowa
okolicznościowego planu miasta
wydanego z okazji wizyty
papieża Jana Pawła II w Łomży**
(Ze zbiorów Muzeum Północno-
Mazowieckiego w Łomży)

*Zarząd Miasta, Miejski Komitet
Organizacyjny Wizyty Ojca Świętego
w Łomży składają serdeczne podziękowanie
za trud i osobiste zaangażowanie w przygo-
towanie i przebieg uroczystości związanych
z pobylem Ojca Świętego w Łomży podczas
IV pielgrzymki do Ojczyzny.*

*Wyrażamy przekonanie, że nasze wspólne
wysiłki umożliwiły godne przyjęcie Jana Pawła II
oraz pielgrzymów przybyłych na Łomżę
Łomżyńską.*

*Luzujemy nadzieję, że powstała wspólnota
celów i dążeń utrwali się i będzie kontynuowana
przechodzącą się do rozwoju naszego Miasta.*

Łomża, 20 czerwca 1991 roku

Podziękowanie za organizację wizyty Jana Pawła II
(Ze zbiorów p. H. Kapuściaka)

Wygony Miasta Łowży-

Wygony Miasta Komży~

Laik mējis laik

when I have seen her

Ogrody
Warzywne

Nowy
Rynek